

Національний
банк України

Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку

2022 рік

Передмова

Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку – щорічна публікація Національного банку України, метою якої є підвищення прозорості діяльності регулятора під час виконання ним функції оверсайту, спрямованої на забезпечення безперервного, надійного та ефективного функціонування інфраструктури фінансового ринку, а також інформування суспільства про стан платіжної інфраструктури в Україні.

Війна та ракетний терор з боку агресора спричинили складні умови для повноцінної роботи платіжної інфраструктури, що посилило ризики для фінансової системи країни. Разом з цим Національний банк України ще з 2014 року, урахувавши ризик ескалації військового конфлікту, готував чіткі плани дій на випадок надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити надійну і сталу роботу фінансової системи України. Завдяки злагодженим діям регулятора та учасників платіжного ринку – банків і небанківських установ, у перші дні повномасштабного вторгнення вдалося зберегти стійкість платіжної інфраструктури, яка продовжує і сьогодні ефективно функціонувати, забезпечуючи вчасно платежі, розрахунки та безперешкодний доступ користувачів до платіжних послуг.

Звіт містить загальну інформацію про результати оверсайту в Україні у 2022 році, зокрема щодо моніторингу платіжної інфраструктури, аналізу показників її діяльності та динаміки у воєнний рік, оцінювання важливих суб'єктів інфраструктури фінансового ринку на відповідність міжнародним стандартам оверсайту, загальних результатів оцінювання та вироблених рекомендацій, розвитку оверсайту в Україні тощо.

Звіт підготовлено Департаментом платіжних систем та інноваційного розвитку Національного банку України.

Зміст

Скорочення та аббревіатури	4
1. Про функцію оверсайту	5
1.1. Об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні	5
1.2. Об'єкти оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні	7
2. Моніторинг платіжної інфраструктури	8
2.1. Діяльність оверсайту під час війни	8
2.2. Важливі учасники платіжного ринку України	9
2.3. Показники діяльності платіжної інфраструктури в Україні	12
2.3.1. Система електронних платежів Національного банку	13
2.3.2. Операції з використанням платіжних карток	20
2.3.3. Емісія платіжних карток та їх види	23
2.3.4. Платіжні пристрої	25
2.3.5. Національна платіжна система “Український платіжний простір”	25
2.3.6. Системи переказу коштів	27
3. Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку	30
3.1. Оцінювання платіжних систем	31
3.2. Оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу	32
4. Розвиток оверсайту в Україні	33

Скорочення та аббревіатури

ВПС – внутрішньодержавна платіжна система;

ЕПЗ – електронний платіжний засіб;

Закон про Національний банк – Закон України “Про Національний банк України”;

Закон про платіжні послуги – Закон України “Про платіжні послуги”;

ІФР – інфраструктура фінансового ринку (уключає платіжну інфраструктуру та інфраструктуру ринків капіталу);

МПС – міжнародна платіжна система;

НБУ, Національний банк – Національний банк України;

НДУ – Національний депозитарій України;

НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

платіжна схема – схема виконання платіжних операцій. Відповідно до Закону про платіжні послуги – єдиний набір правил, стандартів та/або процедур, що розроблені та використовуються для виконання платіжних операцій (у тому числі в платіжній системі) і визначають порядок ініціювання, виконання та завершення платіжних операцій, платіжні інструменти, що використовуються для виконання платіжних операцій, порядок їх емісії та еквайрингу;

Постанова про роботу банківської системи України у воєнний час №18 – постанова “Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану”, затверджена Правлінням Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18;

ТОПП – технологічний оператор платіжних послуг;

Положення про оверсайт № 187 – Положення про порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 24 серпня 2022 року № 187;

Правила організації статистичної звітності №140 – Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України в умовах особливого періоду, затверджені постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 2018 року № 140;

СЕП – Система електронних платежів Національного банку України;

СРЦП – система розрахунків у цінних паперах;

ТР – торговий репозиторій;

ЦДЦП – центральний депозитарій цінних паперів;

ЦКА – центральний контрагент;

міжнародні стандарти PFMI – Principles for Financial Market Infrastructures/Принципи для інфраструктури фінансового ринку, міжнародні стандарти оверсайту, розроблені Комітетом з платіжних систем та ринкової інфраструктури Банку міжнародних розрахунків та Міжнародною організацією комісій із цінних паперів.

1. Про функцію оверсайту

Діяльність з оверсайту в Україні відповідає підходам Банку міжнародних розрахунків, провідних фінансових інституцій та здійснюється з урахуванням міжнародних стандартів PFMI. Головна мета оверсайту – стійкість суб'єктів інфраструктури фінансового ринку, які відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності країни. Згідно з міжнародними стандартами PFMI та документами Європейського центрального банку виокремлюють такі суб'єкти інфраструктури фінансового ринку, за якими здійснюється оверсайт:

платіжна інфраструктура:

- платіжні системи;
- платіжні схеми та домовленості¹;

інфраструктура ринків капіталу:

- центральні депозитарії цінних паперів;
- системи розрахунків у цінних паперах;
- центральні контрагенти;
- торгові репозиторії.

Оверсайт спрямований на виявлення та запобігання ризиковій діяльності. Основна увага регулятора приділяється насамперед системно важливим та важливим суб'єктам інфраструктури фінансового ринку, порушення безперервності діяльності яких може бути джерелом системного ризику.

На початку вторгнення Національний банк ухвалив низку жорстких і ефективних рішень, що допомогли зберегти фінансову стабільність у країні. Одним із першочергових кроків на цьому шляху стало визначення чотирьох критичних функцій Національного банку, серед яких забезпечення безготівкових розрахунків. СЕП як єдина системно важлива платіжна система в Україні впродовж 2022 року, попри війну та ракетний терор, завдяки скоординованим діям регулятора продовжувала роботу, забезпечуючи понад 98% міжбанківських платежів у державі (детально про діяльність СЕП у 2022 році в розділі 2 цього Звіту).

У межах реалізації функції оверсайту Національний банк постійно взаємодіє з суб'єктами інфраструктури фінансового ринку, здійснює моніторинг та оцінювання їх діяльності, вивчає світові тенденції, упроваджує досвід провідних країн світу та міжнародні стандарти, стимулює учасників ринку до приведення їхньої діяльності у відповідність до цих стандартів.

Складний, сповнений викликами 2022 рік став роком набуття Національним банком унікального, власного досвіду в умовах війни, яким уже сьогодні регулятор ділиться з центральними банками європейських країн, постійно підтримуючи зв'язок із міжнародними партнерами.

1.1. Об'єкти оверсайту платіжної інфраструктури в Україні

Оверсайт платіжної інфраструктури в Україні здійснюється Національним банком відповідно до статті 7 Закону про Національний банк, статті 82 Закону про платіжні послуги та нормативно-правових актів НБУ з питань оверсайту.

Об'єктами оверсайту платіжної інфраструктури є:

- оператори платіжних систем;
- учасники платіжних систем;
- технологічні оператори платіжних послуг;
- розрахункові банки;

¹ Згідно з визначенням Європейського центрального банку домовленості – набір операційних функцій, що підтримують кінцевих користувачів двох або більше надавачів платіжних послуг у використанні електронних платіжних інструментів (наприклад електронні гаманці).

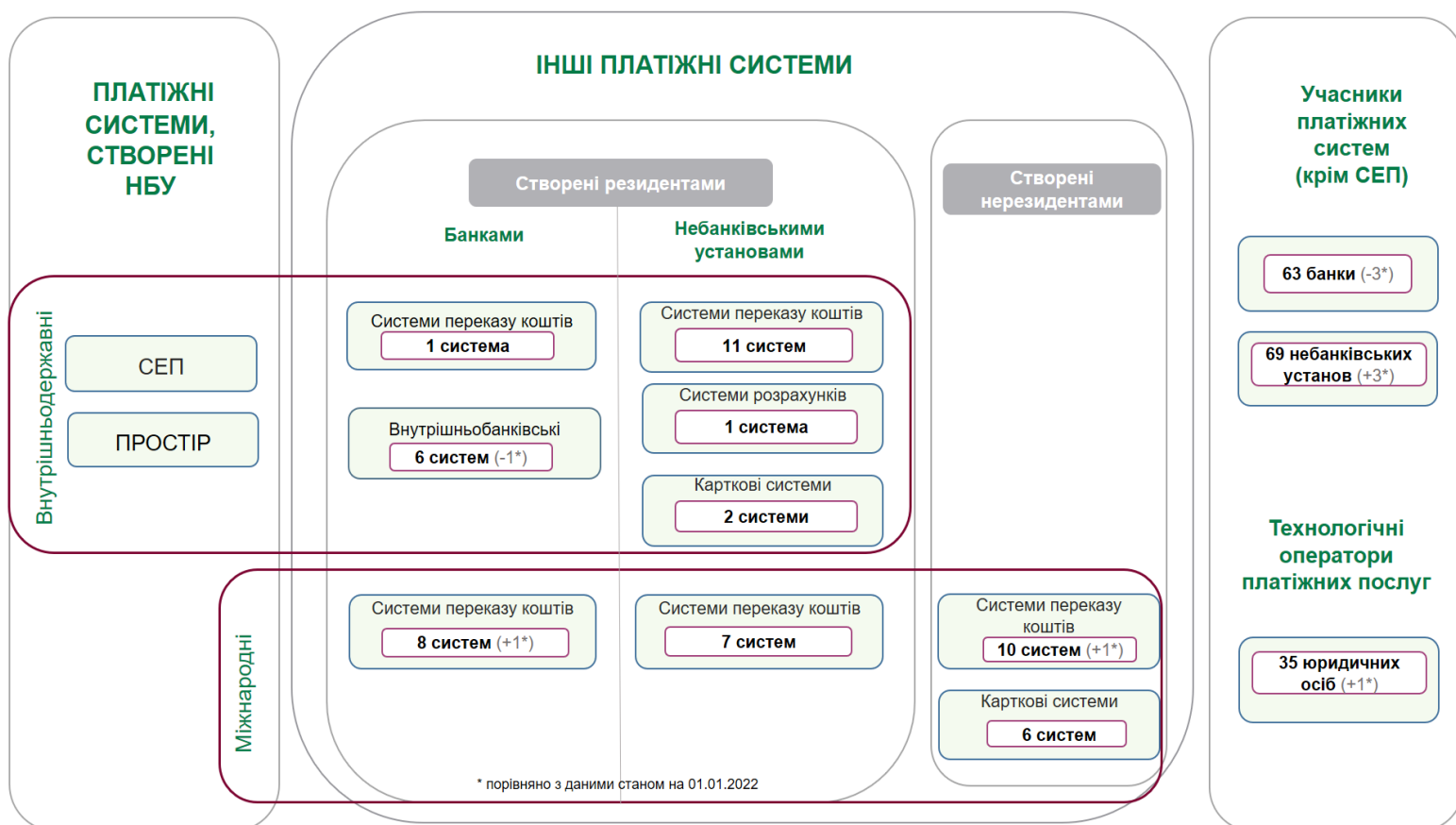
- надавачі платіжних послуг (у частині використання ними платіжних інструментів, платіжних схем, електронних грошей, взаємодії з іншими учасниками платіжного ринку);
- емітенти електронних грошей (у частині випуску та використання електронних грошей).

Станом на 01 січня 2023 року в Україні зареєстровано **54** платіжні системи, з яких:

- дві державні платіжні системи;
- 36 створені резидентами (15 – банками, 21 – небанківськими установами);
- 16 створені нерезидентами.

Крім того, станом на кінець 2022 року в Україні зареєстровано:

- 132 учасники платіжних систем (крім СЕП);
- 35 технологічних операторів платіжних послуг.

Платіжний ландшафт станом на 01 січня 2023 року²

² Відповідно до Закону про платіжні послуги, який був введений у дію 01 серпня 2022 року платіжна система повинна включати три і більше прямих учасників. Таким чином, внутрішньобанківські системи, які здійснюють діяльність у межах одного банку, не є платіжними системами відповідно до Закону про платіжні послуги. Згідно з прикінцевими положеннями Закону про платіжні послуги оператори платіжних систем зобов'язані в разі наміру продовжити роботу платіжної системи в Україні привести свою діяльність у відповідність до Закону про платіжні послуги до 01 серпня 2023 року.

Нормативно-правові акти НБУ, затверджені на виконання Закону про платіжні послуги, не містять понять “система переказу коштів” та “карткова платіжна система”. Зазначені поняття використовуються у Звіті для відокремлення платіжних систем, учасники яких здійснюють емісію платіжних карток (карткові платіжні системи).

1.2. Об'єкти оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні

Центральні депозитарії цінних паперів, центральні контрагенти, системи розрахунків у цінних паперах і торгові репозиторії є суб'єктами інфраструктури ринків капіталу, які забезпечують здійснення клірингу і розрахунків за правочинами щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів, а також облік фінансових інструментів і операцій з ними.

Суб'єкти інфраструктури ринків капіталу забезпечують оброблення великої кількості трансакцій щодня, своєчасність, надійність та безперебійність яких має важливе значення для забезпечення фінансової стабільності країни. Збої в роботі суб'єктів інфраструктури ринків капіталу можуть мати негативні наслідки та спричинити системний ризик для учасників фінансової системи.

Саме тому Національний банк з метою забезпечення надійного, безпечного та ефективного функціонування суб'єктів інфраструктури ринків капіталу здійснює їх оверсайт шляхом моніторингу, оцінювання на відповідність міжнародним стандартам PFMI та надання рекомендацій.

Об'єктами оверсайту інфраструктури ринків капіталу в Україні є:

- центральні депозитарії цінних паперів та системи розрахунків у цінних паперах:
 - ПАТ “Національний депозитарій України”, який відповідно до Закону України “Про депозитарну систему України”, набув статусу Центрального депозитарію та забезпечує формування і функціонування системи депозитарного обліку цінних паперів;
 - Депозитарій Національного банку, до виключної компетенції якого згідно із Законом України “Про депозитарну систему України” належить здійснення депозитарного обліку державних цінних паперів та облігацій місцевих позик;
- центральний контрагент:
 - ПАТ “РОЗРАХУНКОВИЙ ЦЕНТР З ОБСЛУГОВУВАННЯ ДОГОВОРІВ НА ФІНАНСОВИХ РИНКАХ”, поки що єдиний в Україні професійний учасник ринків капіталу та організованих товарних ринків, який на підставі відповідної ліцензії НКЦПФР провадить клірингову діяльність центрального контрагента;
- торговий репозиторій (станом на кінець 2022 року в Україні не створено).

2. Моніторинг платіжної інфраструктури

2.1. Діяльність оверсайту під час війни

У перші місяці війни діяльність з оверсайту щодо моніторингу була спрямована на вирішення важливих операційних питань, пов'язаних з отриманням інформації про стан платіжної інфраструктури від найбільших учасників платіжного ринку.

З метою зменшення навантаження на об'єкти оверсайту з березня 2022 року Національний банк призупинив подання звітності та планові перевірки в межах виїзного моніторингу. Крім того, з огляду на прийняття Закону України "Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни" Національний банк не застосовував заходи впливу за неподання статистичних даних (звітності).

Для отримання оперативної інформації про стан платіжної інфраструктури Національний банк:

- щоденно (з 19 липня 2022 року щотижнево) отримував та узагальнював від найбільших учасників платіжного ринку (п'яти банків-емітентів та еквайрів платіжних карток, а також трьох процесингових центрів) інформацію про стан платіжної інфраструктури;
- з метою запобігання витоку валюти за межі України здійснював оцінку обсягу операцій з платіжними картками, зокрема операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток та "quasi cash"³, виконані за кордоном;
- здійснював моніторинг установлення та дотримання банками лімітів на здійснення операцій з використанням платіжних карток, визначених Постановою про роботу банківської системи у воєнний час № 18.

З початку травня 2022 року після відновлення звітності за системами переказу коштів та операціями з платіжними картками, Національний банк здійснював збір, систематизацію та аналіз даних щодо діяльності об'єктів оверсайту. Отримана інформація дала змогу визначити важливих учасників на платіжному ринку України (детально в пункті 2.2 цього Звіту). У разі виявлення недостовірних даних їм надсилалися листи з вимогою посилити контроль за поданням ними статистичної звітності.

З метою підтримки громадян України Національний банк у перші дні війни організував взаємодію з міжнародними платіжними системами-нерезидентами для сприяння зниженню або скасуванню комісій на переказ коштів в Україну зазначеними системами.

Більшість платіжних систем у перші дні війни повністю скасувала плату за перекази в Україну. Значна їх частина навіть зараз пропонує своїм користувачам особливі умови для відправки переказів із основних країн-донорів. Національний банк інформує громадян про такі можливості, постійно актуалізуючи інформаційний портал "[Фінансова оборона України](#)", на якому зібрана інформація про фінансові послуги під час війни, зокрема щодо умов здійснення грошових переказів, вартість комісій тощо.

Разом з цим, за ініціативи Європейської Комісії, за участю Національного банку та Світового банку, 27 вересня 2022 року у Брюсселі (Бельгія) під час круглого столу підписано Спільну заяву надавачів послуг із переказу коштів в Україну. Підписантами спільної заяви є керівники провідних МПС та їх учасники, які здійснюють діяльність в ЄС та в Україні: Visa, MasterCard, Wise, Ria Money Transfer, Extrabanca, Small World, TransferGo, АТ КБ "ПриватБанк", АТ "Ощадбанк", АТ АБ "УКРГАЗБАНК", АТ "Райффайзен Банк", АТ "ПУМБ", АТ "А-БАНК", ТОВ "НоваПей", ПАТ "Укрпошта", ПрАТ "УФГ". Головна мета цієї заяви – подальше сприяння наданню послуг з переказу коштів та поступове зниження комісій за них до цільового показника у 3% (установленого в [Цілях сталого розвитку](#) щодо транскордонних платежів).

³ Купівля криптовалют, поповнення брокерських або форекс-рахунків, поповнення електронних гаманців, купівля подарункових сертифікатів, перекази на користь букмекерських компаній, оплата дорожніх чеків тощо.

2.2. Важливі учасники платіжного ринку України

Відповідно до частини другої статті 82 Закону про платіжні послуги Національний банк здійснює оверсайт з урахуванням ризик-орієнтованого підходу. Згідно з частиною четвертою статті 82 Закону про платіжні послуги Національний банк має право визначати важливість об'єктів оверсайту на підставі визначених ним критеріїв, а також встановлювати вимоги до таких об'єктів. З огляду на це, за результатами моніторингу платіжної інфраструктури відповідно до розділу V Положення про оверсайт № 187 Національний банк у 2022 році здійснив розподіл платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг за такими категоріями важливості:

Категорії важливості об'єктів оверсайту	Критерії ⁴
Системно важлива платіжна система	> 10% міжбанківських платіжних операцій у країні; здійснення операцій за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку; забезпечення врегулювання зобов'язань учасників, що виникають в інших платіжних системах
Важлива платіжна система	> 10% платіжних операцій; > 10% платіжних операцій з використанням ЕПЗ, емітованих у цій платіжній системі; єдина за видом послуг
Важливий учасник платіжної системи	> 25% платіжних операцій у системно важливій та/або важливій платіжній системі
Важливий технологічний оператор платіжних послуг	> 10% операцій, оброблених технологічними операторами в платіжних системах, а також у надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей

Табл. 1. Категорії важливості об'єктів оверсайту в Україні

Метою такого розподілу є встановлення підвищених вимог до об'єктів оверсайту, які займають значну частку на платіжному ринку України. Інформація про розподіл використовується також Національним банком для визначення об'єктів оцінювання та планування виїзного моніторингу. Підвищені вимоги до важливих об'єктів оверсайту встановлені в Положенні про оверсайт №187 та полягають, насамперед, у забезпеченні:

- управління ризиками – операційним (уключаючи кіберризик), системним, кредитним, ліквідності, правовим, розрахунковим тощо;
- організаційних та технічних заходів щодо забезпечення безперервності діяльності.

Результати моніторингу діяльності платіжних систем у 2022 році свідчать про таке.

Єдиною **системно важливою платіжною системою** в Україні залишається СЕП.

Системна важливість СЕП зумовлена тим, що вона забезпечує:

- здійснення 98% міжбанківських платежів у державі;
- здійснення операцій за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;
- врегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах.

Важливими платіжними системами в Україні визнано "MasterCard", "Visa", "NovaPay", "Фінансовий світ" та "Поштовий переказ" (Табл. 2).

⁴ Детально критерії важливості платіжних систем визначені в Положенні про оверсайт № 187.

Частка обсягів операцій платіжної системи		
Найменування платіжної системи та її оператора	від загальної суми (150 млрд дол. США ⁵) платіжних операцій виконаних на території України платіжними системами, що здійснюють емісію ЕПЗ	від загальної суми (12,12 млрд дол. США ⁵) платіжних операцій, виконаних у межах України, в Україну та за її межі ⁶ платіжними системами, створеними резидентами та нерезидентами (крім системи міжбанківських розрахунків та платіжних систем, що здійснюють емісію ЕПЗ
“MasterCard” MasterCard International Incorporated США	54,66% (82 млрд дол. США)	
“Visa” Visa International Service Association США	44,86% (67,3 млрд дол. США)	
“NovaPay” ТОВ “НоваПей”		34,94 % (4,235 млрд дол. США, з них 99,99% платіжних операцій у межах України)
“Фінансовий світ” ТОВ “Українська платіжна система”		10,66% (1,292 млрд дол. США платіжних операцій у межах України)
“Поштовий переказ” АТ “Укрпошта”		10,31% (1,249 млрд дол. США платіжних операцій у межах України)

Табл. 2. Важливі платіжні системи

У 2022 році, керуючись статтею 82 Закону про платіжні послуги, Національний банк уперше в Положенні про оверсайт № 187 установив порядок та критерії визначення важливих учасників системно важливих та важливих платіжних систем. За результатами діяльності 2022 року **важливими учасниками** платіжних систем визнано АТ КБ “ПриватБанк”, ТОВ “Контрактовий дім” та ТОВ “Універсальні платіжні рішення” (Табл. 3).

Частка обсягів платіжних операцій			
Найменування учасника	Найменування платіжної системи	від загальної кількості ⁵ платіжних операцій, виконаних учасником у межах платіжної системи	від загальної суми ⁵ платіжних операцій, виконаних учасником у межах платіжної системи
АТ КБ “ПриватБанк”	СЕП	29,06% (105 млн шт. від 362,7 млн.шт.)	8,08% (323 млрд дол. США від 4 002 млрд дол. США)
	“MasterCard”	62,92% (1 990 млн шт. від 3 163 млн шт.)	60,23% (49,4 млрд дол. США від 82 млрд дол. США)

⁵ Дані не включають інформацію за лютий – квітень 2022 року (крім СЕП), у зв'язку із призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності платіжних систем та їх учасників відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

⁶ Відповідно до Постанови про роботу банківської системи України у воєнний час №18 установлено обмеження щодо здійснення транскордонних переказів з України.

	“Visa”	67,25% (1 803 млн шт. від 2 681 млн шт.)	69,47% (46,75 млрд дол. США від 67,3 млрд дол. США)
ТОВ “ФК “КОНТРАКТОВИЙ ДІМ”	“Фінансовий світ”	68,62% (63,8 млн шт. від 92,9 млн шт.)	71,75% (0,98 млрд дол. США від 1,292 млрд дол. США)
ТОВ “УНІВЕРСАЛЬНІ ПЛАТІЖНІ РІШЕННЯ”	“Фінансовий світ”	27,69% (25,7 млн шт. від 92,9 млн шт.)	17,06% (0,22 млрд дол. США від 1,292 млрд дол. США)

Табл. 3. Важливі учасники платіжних систем

Перелік **важливих технологічних операторів платіжних послуг** порівняно з 2021 роком не зазнав змін (Табл. 4).

Найменування ТОПП	Частка обсягів операцій, оброблених ТОПП	
	від загальної кількості (3,59 млрд шт. ⁷) операцій, оброблених ТОПП	від загальної суми (105,8 млрд дол. США ⁷) операцій, оброблених ТОПП
ПРАТ “Український процесінговий центр”	42% (1,49 млрд шт.)	40% (42,47 млрд дол. США)
ТОВ “ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ”	37% (1,31 млрд шт.)	28% (29,4 млрд дол. США)
ТОВ “ТАС ЛІНК”	9,5% (0,34 млрд шт.)	17% (18 млрд дол. США)

Табл. 4. Важливі технологічні оператори платіжних послуг

Усі об'єкти оверсайту, яких Національний банк відніс до категорій важливості, зобов'язані привести свою діяльність у відповідність до вимог Положення про оверсайт № 187.

У межах управління операційним ризиком та забезпечення безперервності діяльності системно важливі та важливі платіжні системи, створені резидентами, зобов'язані:

- здійснювати заходи щодо аналізу можливих загроз безперервному функціонуванню та планування дій у разі їх реалізації;
- розробити План заходів із забезпечення безперервності, який має передбачати:
 - порядок та строки відновлення діяльності;
 - технологію виконання операцій у надзвичайній ситуації;
 - розроблення інструкцій для працівників у разі настання надзвичайної ситуації та з відновлення функціонування програмних засобів, їх регулярний аналіз та перегляд тощо.

Для системно важливих платіжних систем, створених резидентами, додатково передбачені такі вимоги:

- відновлювати діяльність не пізніше ніж через дві години після виникнення надзвичайної ситуації;

⁷ Дані за лютий – грудень 2022 року отримані від технологічних операторів платіжних послуг за окремим запитом у зв'язку із призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності технологічних операторів відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

- надавати послуги в надзвичайній ситуації на рівні, не нижчому, ніж планові операційні показники діяльності, визначені в документах платіжної системи;
- здійснювати розрахунки в режимі реального часу або забезпечувати завершення розрахунків упродовж операційного дня;
- забезпечувати наявність резервної робочої зони тощо.

Платіжні системи, створені нерезидентами, зобов'язані вживати заходів щодо мінімізації та усунення наслідків впливу ризиків, які виникають у платіжній системі, а також забезпечувати своєчасний остаточний розрахунок.

Важливі учасники платіжних систем та важливі технологічні оператори платіжних послуг зобов'язані здійснювати комплекс організаційних та технічних заходів, визначених у Положенні про оверсайт № 187 щодо забезпечення безперервності діяльності, та забезпечити належний контроль за їх виконанням, а також виконувати інші вимоги.

Аналіз виконання вимог Положення про оверсайт № 187 Національний банк здійснює під час комплексного та/або тематичного оцінювання платіжних систем, а також під час виїзного моніторингу об'єктів оверсайту. Варто зазначити, що протягом 2020–2021 років із питань забезпечення безперервності діяльності перевірено майже всі важливі об'єкти оверсайту. Завдяки цим вимогам учасники платіжного ринку – банки та небанківські установи були готові до надзвичайних ситуацій, що дало змогу уникнути найгірших сценаріїв на початку війни.

2.3. Показники діяльності платіжної інфраструктури в Україні

У 2022 році в Україні фактично здійснювали діяльність такі платіжні системи:

- СЕП;
- карткові платіжні системи (MasterCard, Visa, ПРОСТІР та інші);
- системи переказу коштів, серед яких: 7 – систем, створених банками; 18 – систем, створених небанківськими установами; 4 – внутрішньобанківських систем; 8 – систем, створених нерезидентами.

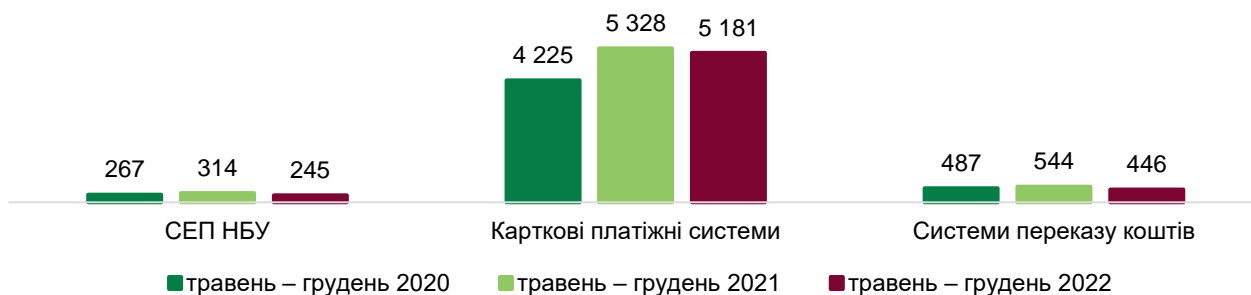
Найбільшу суму платежів і переказів у межах України протягом травня – грудня 2022 року⁸ здійснено в СЕП – 107,0 трлн грн, або 95,7% усіх платежів та переказів у межах України. Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в карткових платіжних системах (5,1 млрд шт., або 88,2%).

Графік 1. Сума платежів і переказів у межах України⁹, млрд грн

⁸ Для аналізу взято період травень – грудень 2022 року у зв'язку із призупиненням подання статистичної звітності щодо операцій з платіжними картками за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

⁹ Кількість та сума безготівкових операцій, що здійснюються через СЕП, не враховують операції у власній мережі банків; кількість та сума операцій, здійснених через карткові платіжні системи, ураховують видаткові безготівкові та готівкові операції (як міжбанківські, так і операції On-Us) та не враховують операції, здійснені з використанням платіжних карток, емітованих банками-нерезидентами. Деякі операції, що пов'язані з переказом коштів у карткових платіжних системах (наприклад, загальні обсяги щоденного клірингу) та в системах переказу коштів (наприклад, частина виплат переказів отримувачам – юридичним особам), також обліковуються як платежі в СЕП, що може призводити до дублювання окремих даних.

Графік 2. Кількість платежів і переказів у межах України, млн шт.

2.3.1. Система електронних платежів Національного банку

СЕП – системно важлива платіжна система в Україні, створена Національним банком для забезпечення виконання міжбанківських платіжних операцій між учасниками СЕП у національній валюті в межах України через рахунки, відкриті в Національному банку. Учасниками СЕП станом на 01 січня 2023 року були 67 банків України, Державна казначейська служба України та Національний банк.

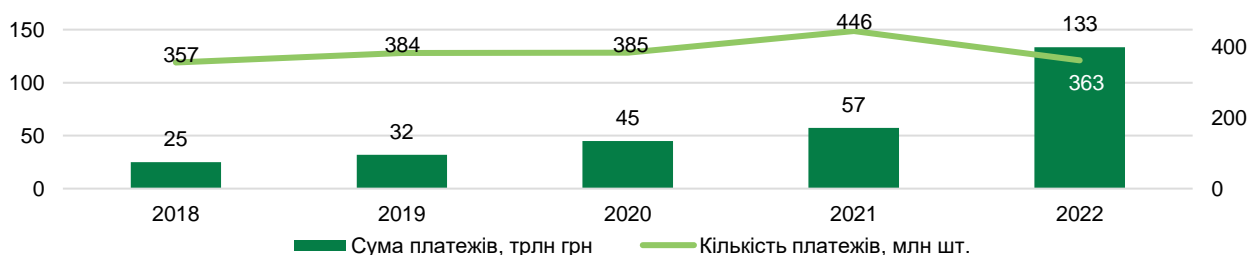
СЕП належить до системи валових розрахунків у режимі реального часу (за міжнародною класифікацією – RTGS¹⁰) та дає змогу відправляти платежі в одному з двох режимів: реального часу і файлового.

Упродовж 2022 року, попри війну та ракетний терор, СЕП продовжувала свою роботу, забезпечуючи понад 98% міжбанківських платежів у державі та задовольняючи потреби банківської системи в розрахунках у національній валюті. Стійкість СЕП збережена завдяки заходам Національного банку, розробленим із метою забезпечення безперервної роботи Національного банку, у тому числі платіжних систем НБУ, а саме:

- побудовано систему управління безперервністю діяльності, у межах якої організовується та планується, зокрема безперервність платіжних систем НБУ;
- створено план відновлення у разі катастроф, який постійно вдосконалюється з урахуванням наявних та нових ризиків;
- створені географічно розподілені центри обробки і резервування систем та відповідна інфраструктура, проведено тренування з розгортання роботи на резервних локаціях;
- визначено склад евакуаційної (мобілізаційної) команди на випадок настання особливого періоду тощо.

Результати моніторингу СЕП у 2022 році

У 2022 році СЕП оброблено 362,7 млн початкових платежів на суму 133,5 трлн грн. У 2022 році порівняно з 2021 роком кількість платежів, оброблених у СЕП, зменшилася на 19%, водночас їх сума зросла на 133%. Загалом у СЕП у 2022 році щодобово в середньому оброблялося 1,4 млн платежів на суму 515,3 млрд грн.

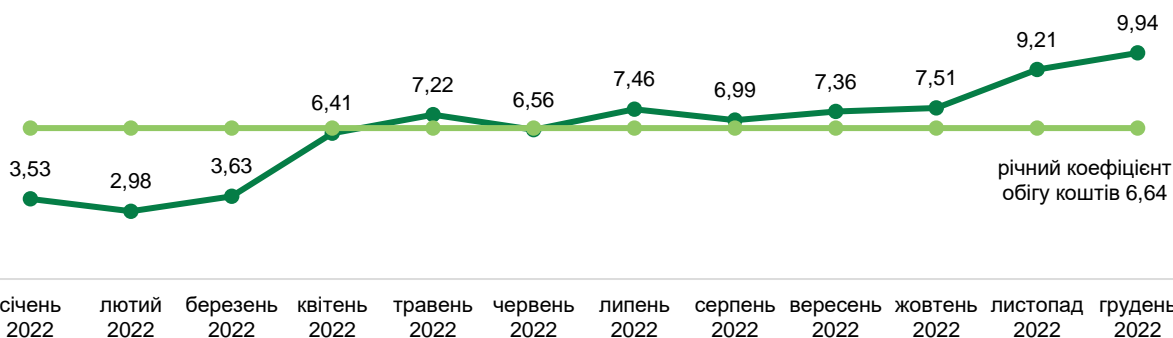

Графік 3. Загальний обсяг платежів, оброблених у СЕП у 2018 – 2022 роках

¹⁰ Real-time gross settlement systems.

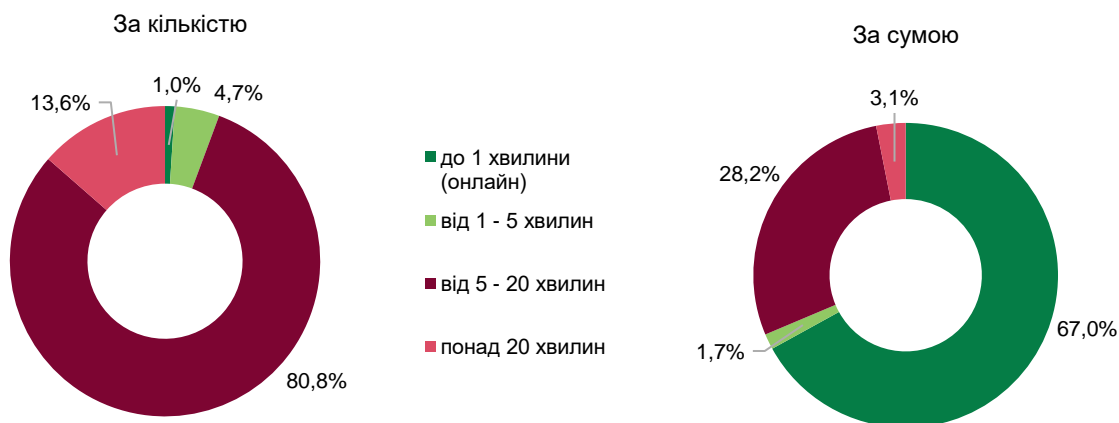
За прикладом провідних центральних банків світу Національний банк здійснює моніторинг СЕП за кількісними та якісними показниками, зокрема, щодо ефективності та результативності платіжної системи, індикаторів ризиків тощо.

Коефіцієнт обігу коштів¹¹ у системі, що показує скільки разів одна і та сама гривня використовується учасниками платіжної системи протягом визначеного проміжку часу, у СЕП у 2022 році становив 6,64, що майже у 2,5 раза більше, ніж у 2021 році (коефіцієнт 2,76). Найвище значення коефіцієнта спостерігалось в листопаді (коефіцієнт 9,21) та грудні (коефіцієнт 9,94) 2022 року. Найнижче значення коефіцієнта обігу коштів – у лютому 2022 року (коефіцієнт 2,98).

Графік 4. Динаміка зміни коефіцієнта обігу коштів у СЕП у 2022 році

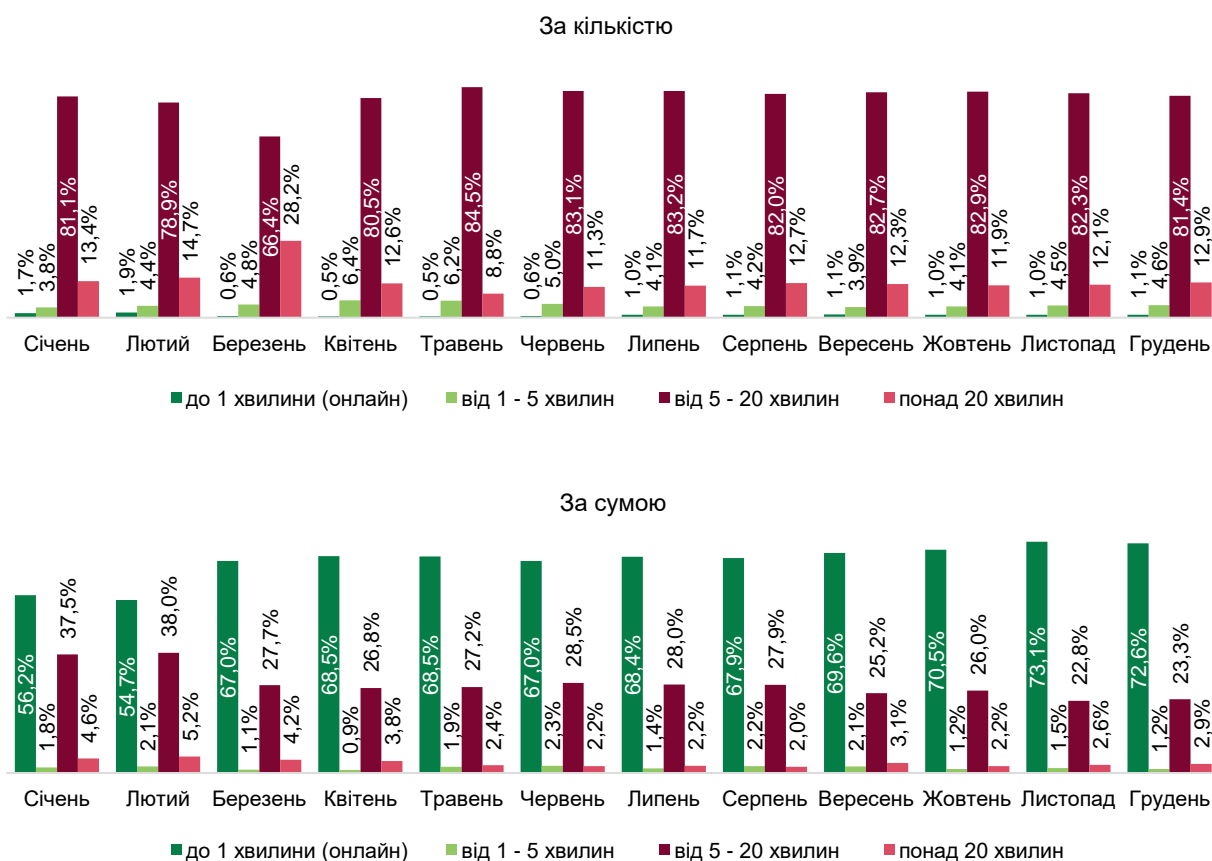
Показник рівня сервісу за часом оброблення операцій у платіжній системі застосовується для аналізу розподілу операцій, оброблених у платіжній системі, з різною тривалістю оброблення, передбачених у платіжній системі. У 2022 році найбільша кількість платежів у СЕП оброблялися від 5 до 20 хвилин (80,8% від усіх платежів). Водночас 67,0% від усіх платежів за сумою оброблялися до однієї хвилини.

Графік 5. Розподіл операцій за часом обробки у 2022 році, %

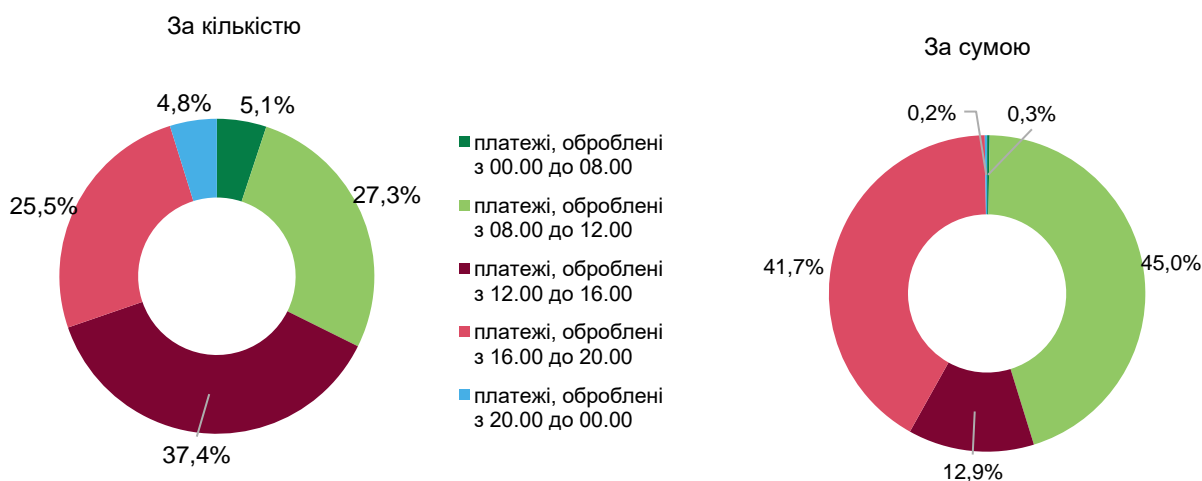
У березні-травні 2022 року спостерігалось певне зменшення питомої ваги кількості платежів, оброблених до однієї хвилини, з 1,9% у лютому до 0,5% у травні. Протягом червня-серпня цей показник поступово збільшився до 1,1% і протягом наступних місяців до кінці року залишався майже без змін. Питома вага суми платежів, оброблених до однієї хвилини, після значного зростання в березні протягом наступних місяців коливалася несуттєво.

¹¹ Розраховується як співвідношення середньодобової суми платежів у СЕП до середньоденного залишку коштів на рахунках учасників системи.

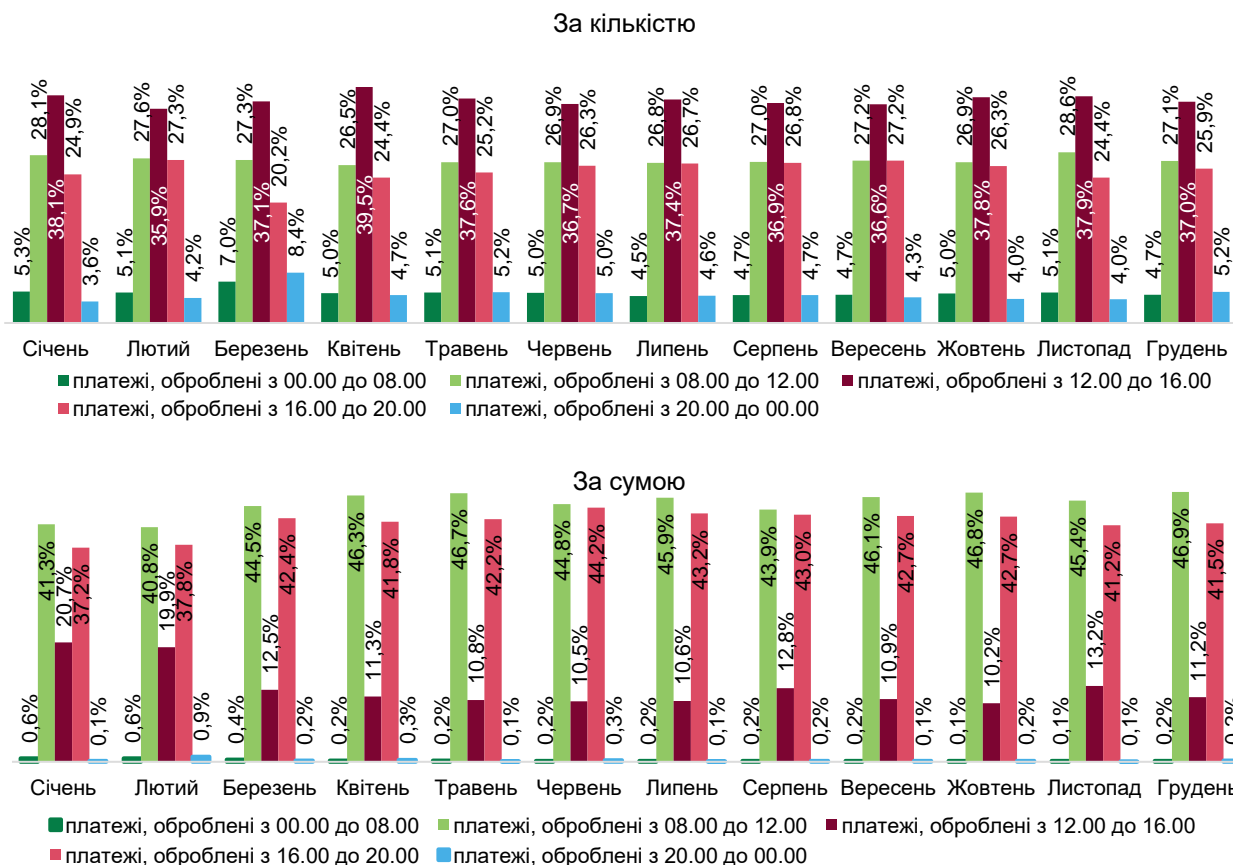

Графік 6. Динаміка зміни частки операцій за часом оброблення у 2022 році

Найбільша **завантаженість СЕП** за кількістю платежів у 2022 році спостерігалася з 12.00 до 16.00. Так, у цей часовий інтервал оброблялося 37,4% кількості усіх платежів у СЕП. Водночас найбільше платежів за сумою оброблялося в часові інтервали з 08.00 до 12.00 (45,0% від суми) та з 16.00 до 20.00 (41,7% від суми).

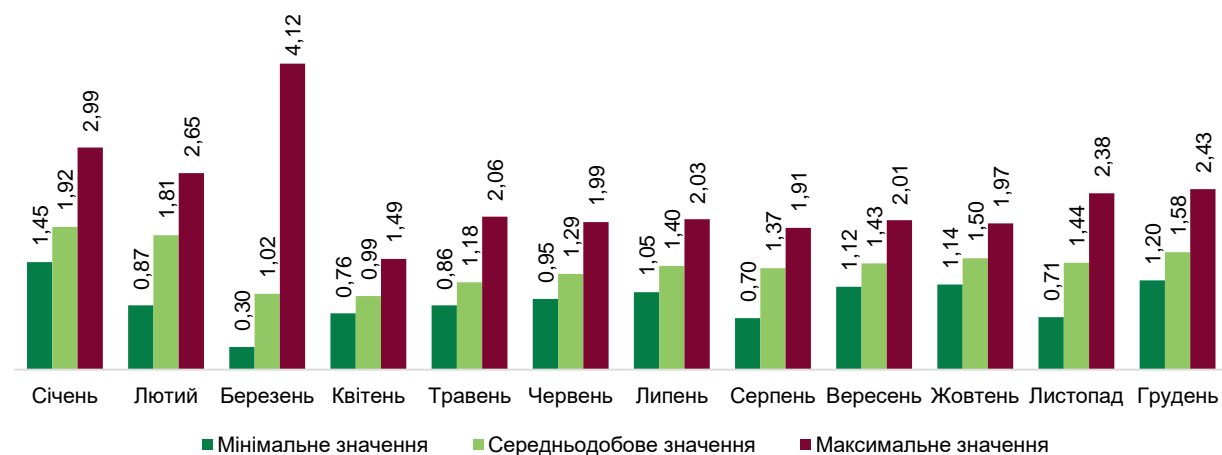

Графік 7. Завантаженість СЕП у визначені часові інтервали у 2022 році, %

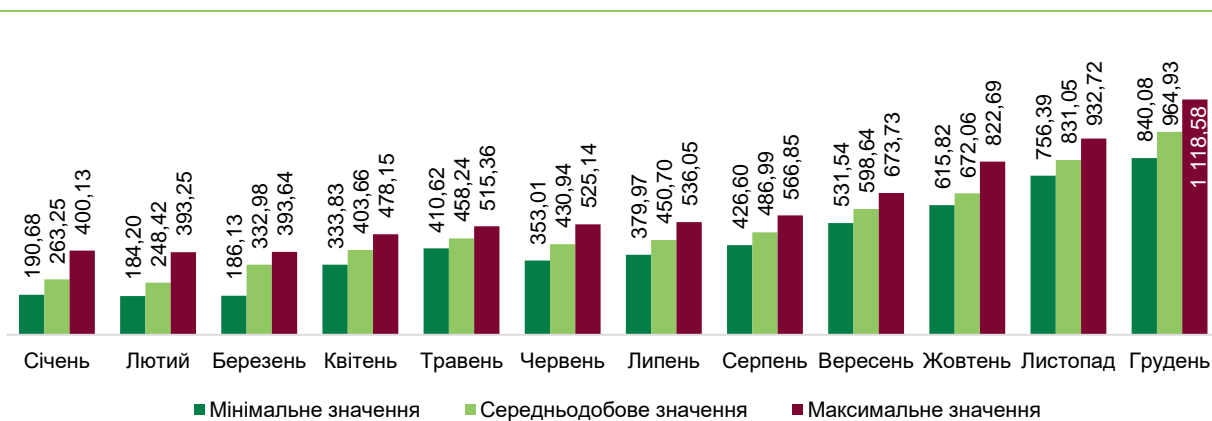

Графік 8. Динаміка зміни завантаженості СЕП у визначені часові інтервали у 2022 році, %

Аналіз “пікових годин” відображає ступінь рівномірності розподілу розрахунків протягом дня та виявляє певні години, на які має бути зосереджена увага, для уникнення операційного ризику. Найбільша кількість платежів, яка оброблена в СЕП за один день, становить 4,12 млн шт. (01 березня 2022 року – “піковий день” за кількістю платежів), найбільша сума – 1 118,58 млрд грн (28 грудня 2022 року – “піковий день” за сумою платежів). Найменша кількість платежів за один день оброблено 12 березня 2022 року – 0,30 млн платежів, а сума – 24 лютого 2022 року (оброблено платежів на суму 184,20 млрд грн).

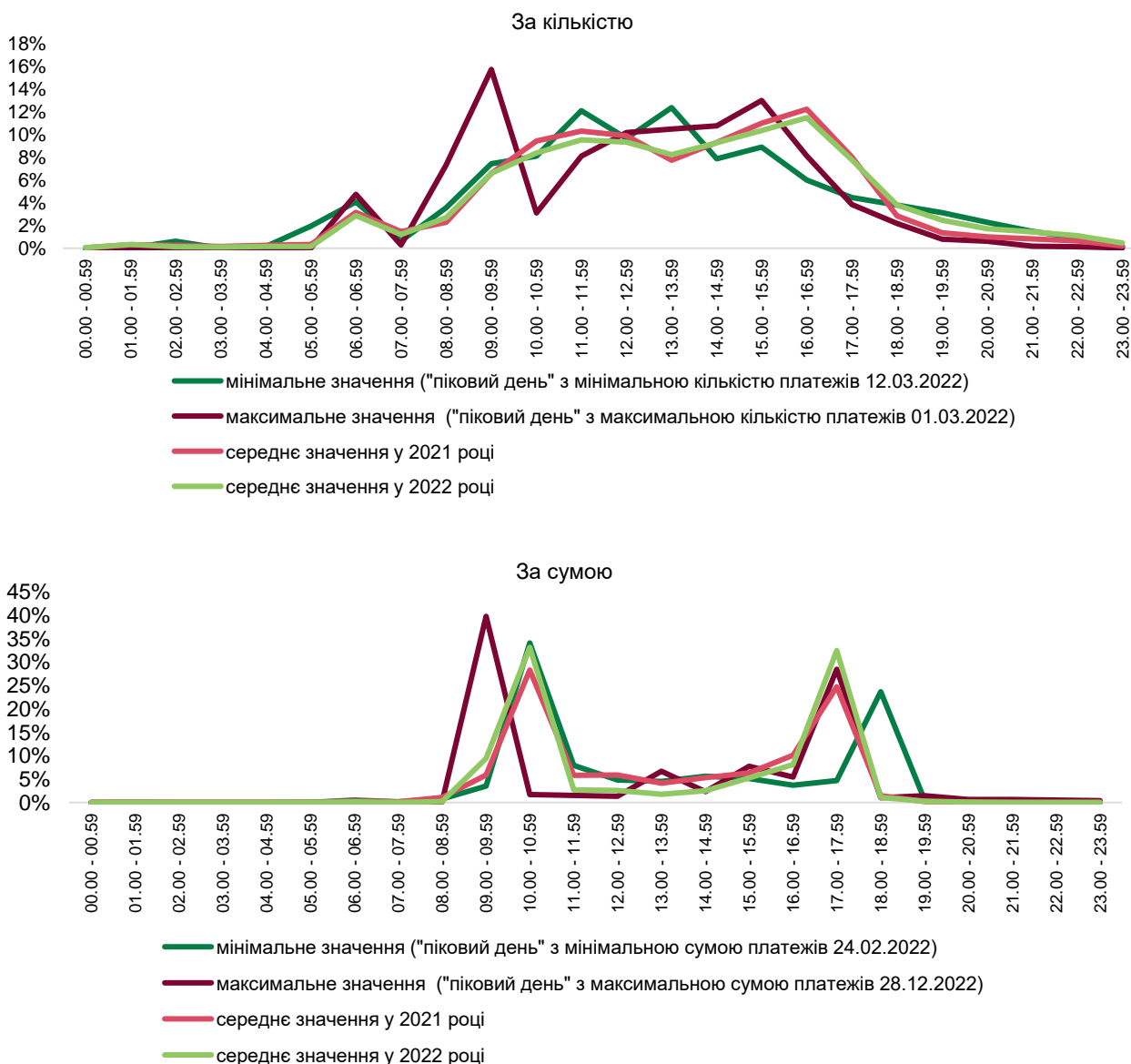

Графік 9. Кількість оброблених платежів у СЕП у “пікові дні”, млн шт.

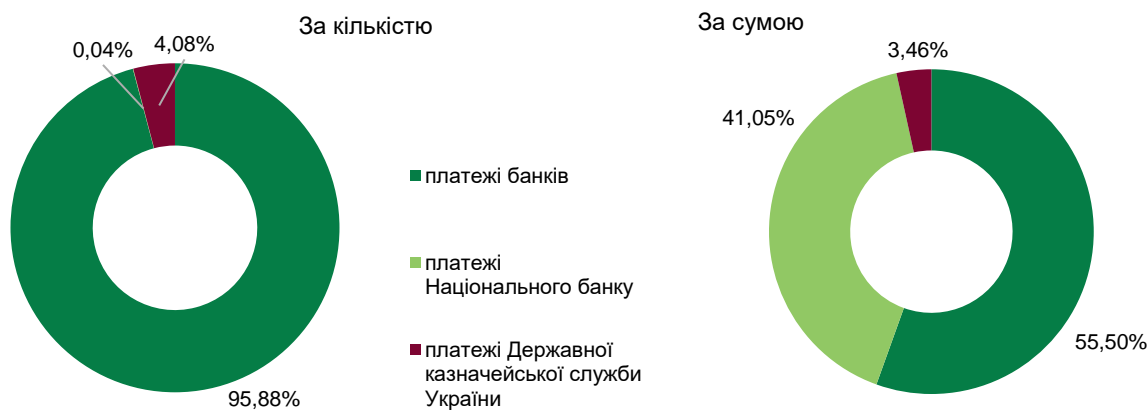
Графік 10. Сума оброблених платежів у СЕП у “пікові дні”, млрд грн

Загалом погодинний розподіл упродовж робочого дня платежів у СЕП у “пікові дні” (за кількістю та сумою) несуттєво відрізнявся від середньоарифметичного значення розподілу платежів у 2022 році. Порівняно з 2021 роком середньоарифметичне значення розподілу платежів протягом робочого дня майже не змінилося.

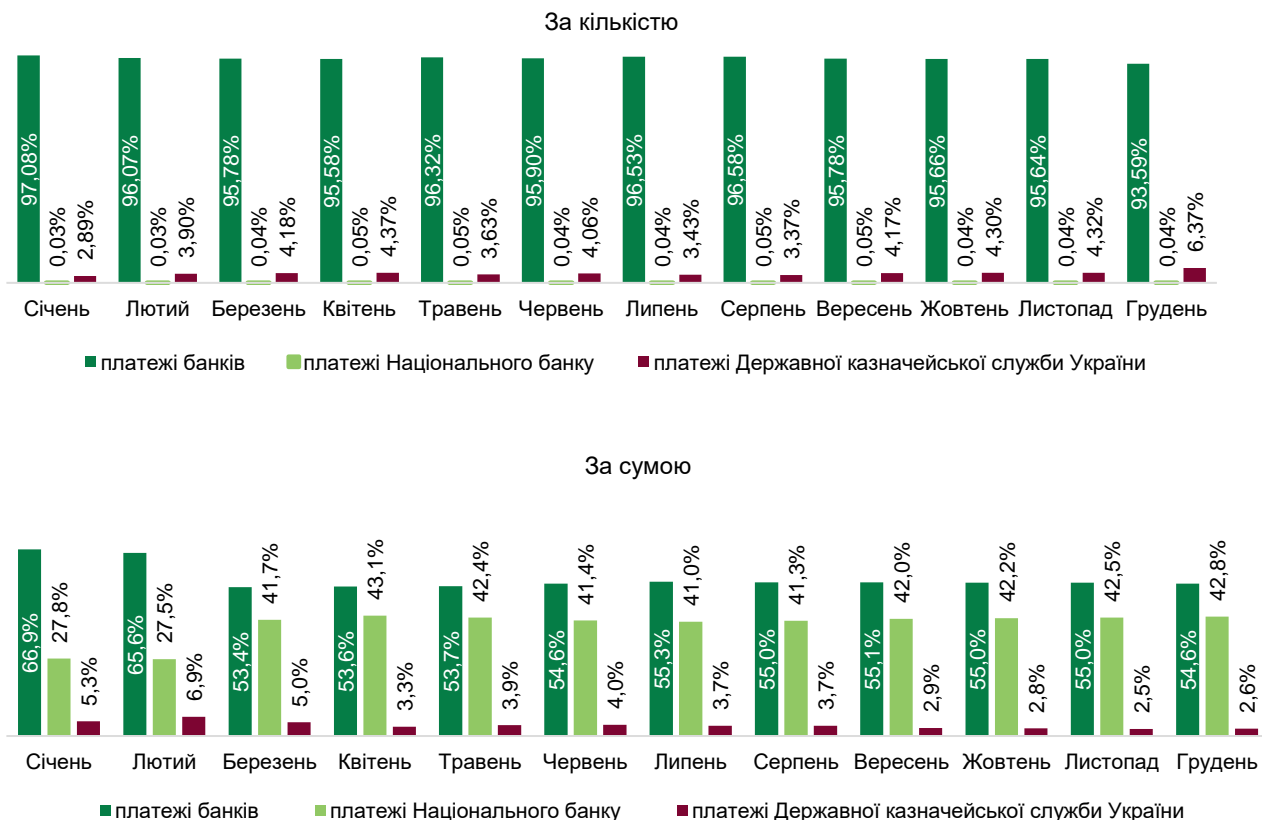
Графік 11. Погодинний аналіз “пікових днів”, %

Показник рівня концентрації в системно важливих платіжних системах у міжнародній практиці вважається одним із ключових у контексті забезпечення надійності функціонування платіжної інфраструктури. Виникнення системного ризику в платіжній системі, яка має системне значення для країни, спроможне спричинити фінансову та економічну нестабільність. Найбільша частка платежів, які оброблені в СЕП протягом 2022 року, – це платежі банків (95,88% від кількості та 55,50% від суми), друге місце за кількістю (4,08%) – платежі Державної казначейської служби України, за сумою (41,05%) – платежі НБУ.

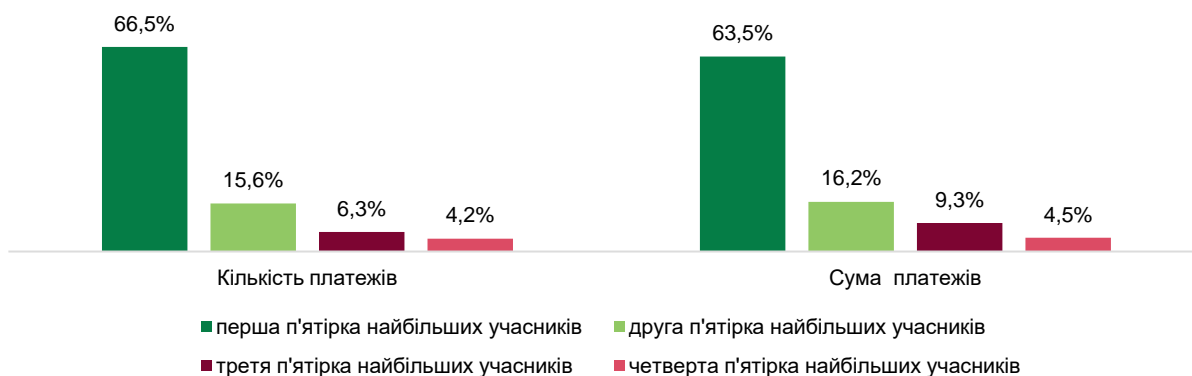
Графік 12. Частка платежів, оброблених у СЕП у 2022 році, %

Суттєвих змін у структурі платежів за кількістю операцій протягом 2022 рік не відбувалося. Водночас частка платежів НБУ за сумою після зростання в березні в наступні місяці майже не змінювалася.

Графік 13. Динаміка зміни обсягу платежів, оброблених у СЕП, у 2022 році, %

Питома вага платежів, здійснених 20 найбільшими учасниками СЕП (із 69 учасників станом на 01 січня 2023 року), становила за кількістю 92,7% та за сумою 93,3% усіх платежів у СЕП. П'ять найбільших учасників СЕП у 2022 році здійснили 66,5% від кількості та 63,5% від суми всіх платежів у СЕП.

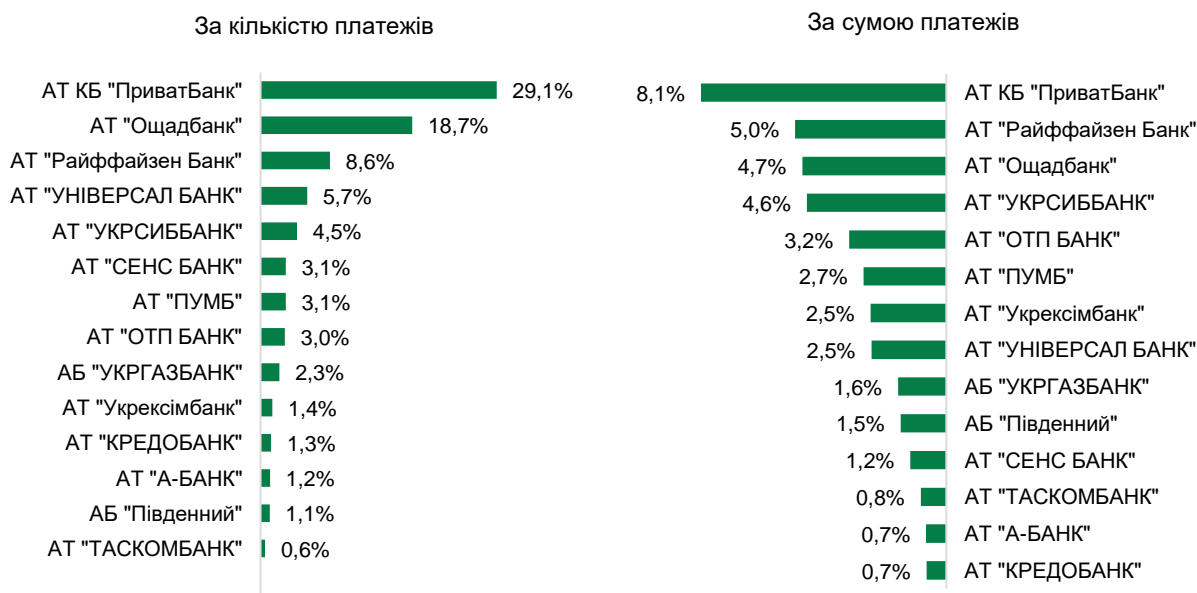

Графік 14. Розподіл операцій між п'ятірками найбільших учасників СЕП у 2022 році, %

До п'ятірки найбільших учасників СЕП (за сумою платежів) у 2022 році ввійшли:

- Національний банк (41,0% від суми платежів);
- АТ КБ "ПриватБанк" (8,1% від суми платежів);
- АТ "Райффайзен Банк" (5,0% від суми платежів);
- АТ "Ощадбанк" (4,7% від суми платежів);
- АТ "УКРСИББАНК" (4,6% від суми платежів).

Загальна частка операцій, здійснених системно важливими банками¹² в СЕП у 2022 році, становила 83,6% від кількості та 39,7% від суми платежів.

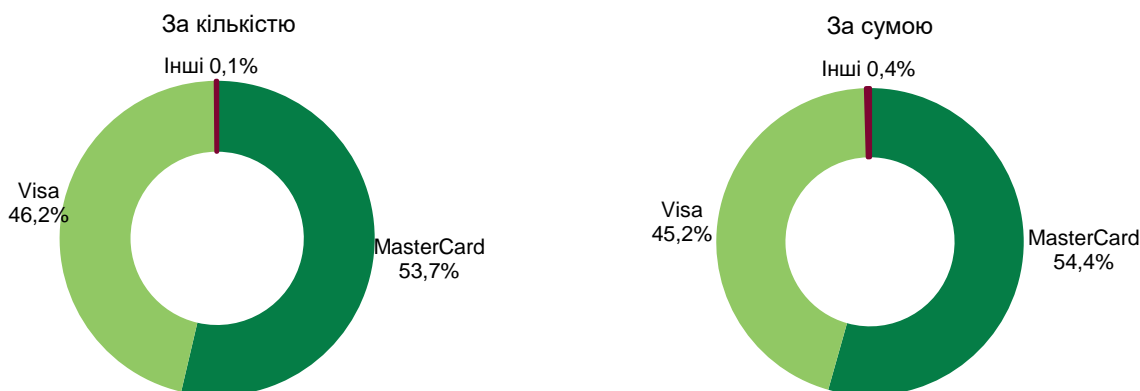

Графік 15. Розподіл операцій між учасниками СЕП, які є системно важливими банками, у 2022 році, %

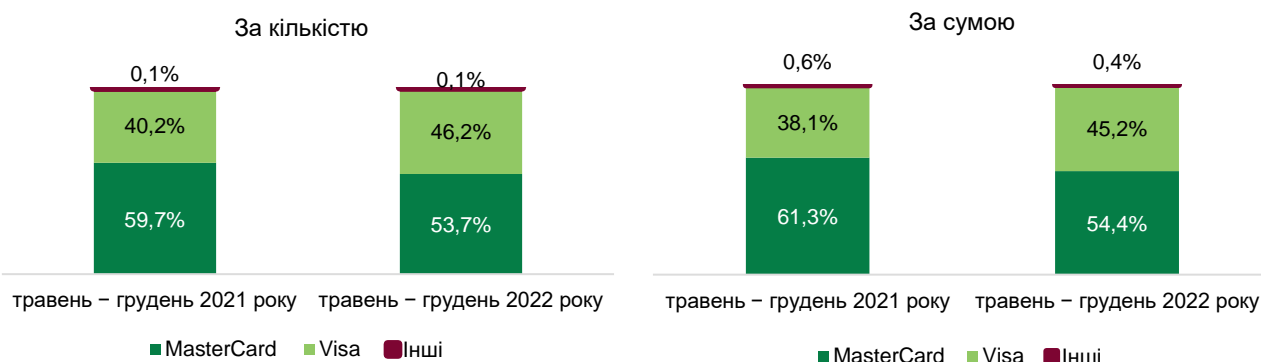
¹² Перелік банків затверджено рішенням Правління Національного банку України від 09 березня 2022 року № 120-рш "Про визначення системно важливих банків" (зі змінами).

2.3.2. Операції з використанням платіжних карток

Кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за травень – грудень 2022 року¹³ становила 5 599,2 млн шт. (це на 1,4% більше, ніж за аналогічний період 2021 року), а їхня сума – 5 058,2 млрд грн (на 40,5% більше, ніж у травні – грудні 2021 році). Майже всі операції з використанням платіжних карток (99,9% кількості та 99,6% суми) протягом травня – грудня 2022 року здійснено в міжнародних платіжних системах MasterCard (53,7% кількості та 54,4% суми) та Visa (46,2% кількості та 45,5% суми). Порівняно з 2021 роком відбулося певне зростання частки операцій з використанням платіжних карток МПС Visa.

Графік 16. Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі карткових платіжних систем у 2022 році

Графік 17. Розподіл операцій в розрізі карткових платіжних систем у 2021–2022 роках

Протягом травня – грудня 2022 року в Україні та за її межами здійснено 404,8 млн (7,2% від загальної кількості операцій з платіжними картками) операцій з отримання готівки на загальну суму 1 614,2 млрд грн (31,9% від загальної суми операцій з платіжними картками). Порівняно з травнем – груднем 2021 року кількість таких операцій зменшилася на 24%. Водночас сума операцій з отримання готівки зросла на 15%.

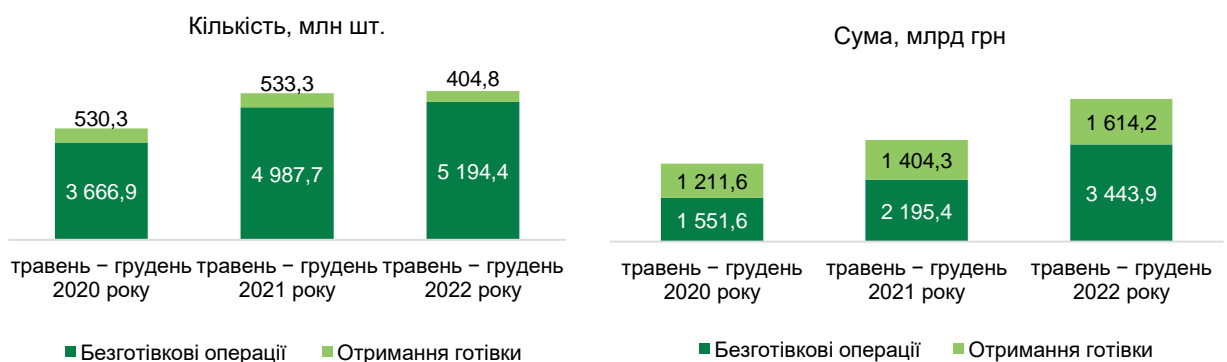
У жовтні – грудні 2022 року спостерігалось збільшення частки операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток у касах торговельно-сервісних підприємств за кількістю з 2,9% у жовтні до 6,5% у грудні та за сумою з 1,1% до 2,3%. Водночас відбувалося зменшення частки операцій з отримання готівки в банкоматах за кількістю з 92,5% у жовтні до 87,9% у грудні та за сумою з 75,2% до 73,8%. На це значною мірою вплинули перебої з електропостачанням у зазначений період.

¹³ Для аналізу взято період травень – грудень 2022 року у зв'язку з призупиненням подання статистичної звітності щодо операцій з платіжними картками за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

Графік 18. Розподіл операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток за типами платіжних пристроїв

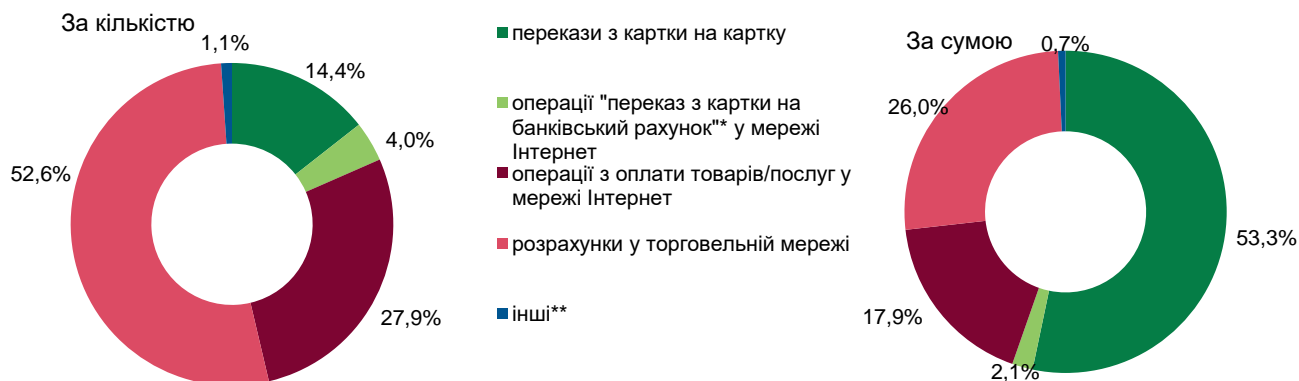
Кількість безготівкових операцій з використанням платіжних карток, здійснених в Україні та за кордоном, за травень – грудень 2022 року порівняно з аналогічним періодом 2021 року зросла на 4,1% – до 5 194,4 млн шт. (92,8% від загальної кількості операцій з платіжними картками), а сума – на 56,9% – до 3 443,9 млрд грн (68,1% від загальної суми операцій з платіжними картками). У травні – грудні 2021 року частка безготівкових операцій становила 90,3% від кількості та 61,0% від суми усіх операцій з платіжними картками.

Графік 19. Кількість та сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт.

Найбільше в травні – грудні 2022 року, якщо порівняти з аналогічним періодом 2021 року, зросла сума переказів коштів із використанням реквізитів платіжних карток платника та отримувача (P2P-перекази) на 860,4 млрд грн або на 90,3%. Загальна сума таких операцій за травень – грудень 2022 року становила 1 835,3 млрд грн (53,3% від суми безготівкових операцій з використанням платіжних карток). Їхня кількість зросла на 20,6% (14,4% від усіх безготівкових операцій). Здебільшого це пов'язано з перерахуванням коштів на підтримку Збройних Сил України, волонтерських фондів тощо. Водночас більше половини кількості безготівкових операцій з використанням платіжних карток (52,6%) здійснено в торговельній мережі, їхня сума становила 26,0% від усіх безготівкових

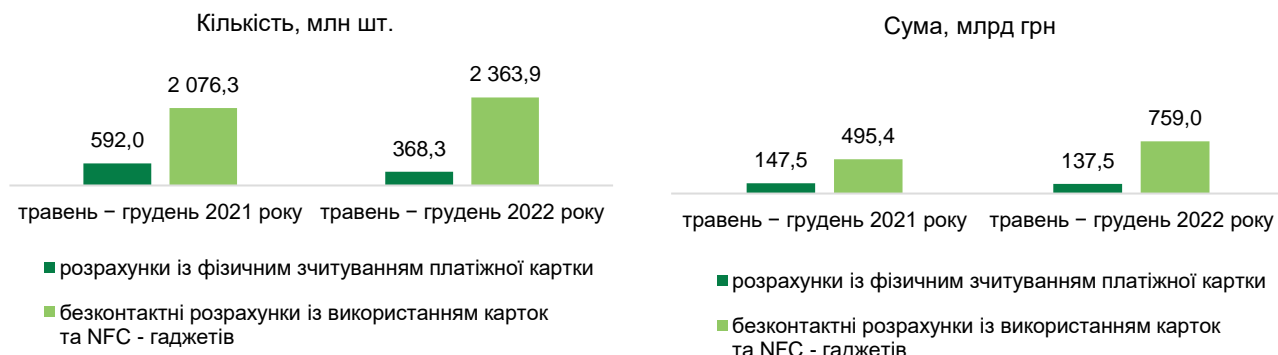
операцій. Порівняно з 2021 роком розрахунки в торговельній мережі зросли на 2,4% за кількістю та 39,5% за сумою. Разом з тим, близько 85,0% від кількості та суми таких операцій – операції з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології.

* Перекази на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо) з використанням картки;
 ** Операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

Графік 20. Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток у травні – грудні 2022 року

Загалом, операції в торговельній мережі з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології перевищують операції з фізичним зчитуванням платіжної картки. Операції з використанням безконтактної технології оплати та NFC-технології за цей період зросли на 13,9% за кількістю та 53,2% за сумою порівняно з травнем – груднем 2021 року. Разом із тим операції з фізичним зчитуванням платіжної картки в цей період зменшилися на 37,8% за кількістю та 6,7% за сумою.

Графік 21. Безготівкові операції в торговельній мережі

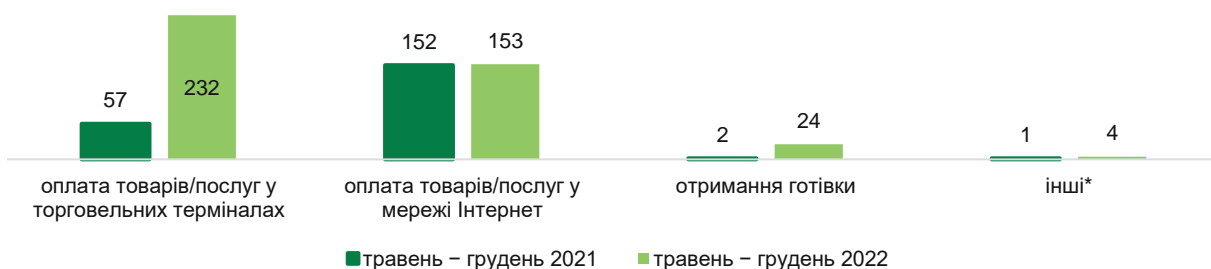
За період травень – грудень 2022 року найбільша середня сума однієї операції була за операціями з переказу коштів із картки на картку (2 451,25 грн), найменша – за операціями з оплати товарів/послуг у торговельній мережі (328,15 грн). Загалом, у 2022 році порівняно з довоєнним 2021 роком спостерігається збільшення середньої суми однієї операції за всіма основними видами безготівкових операцій з використанням платіжних карток.

* Перекази на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо) із використанням платіжної картки;
 ** Операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

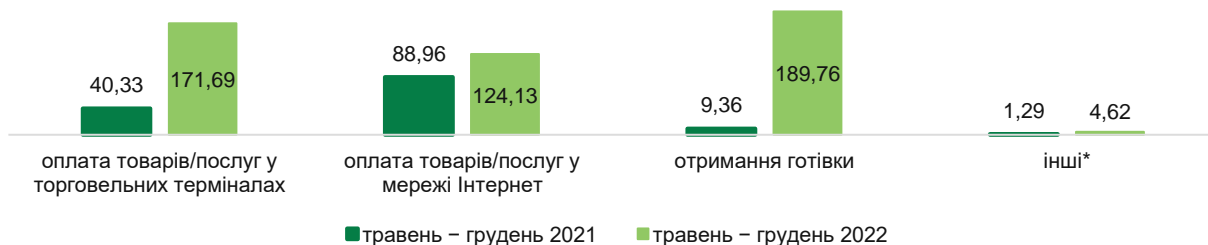
Графік 22. Середня сума однієї безготівкової операції з використанням платіжних карток, грн

За травень – грудень 2022 року суттєво зріс обсяг операцій, здійснених за межами України з платіжними картками, емітованими банками-резидентами, і становив 7,4% від кількості та 9,7% від суми всіх операцій з платіжними картками (за аналогічний період 2021 року частка операцій за кордоном становила 3,8% від кількості та 3,9% від суми). Це зумовлено тим, що значна кількість громадян була вимушена тимчасово виїхати з України. Найбільш суттєво збільшилися операції з отримання готівки. Кількість таких операцій за травень – грудень 2022 року, якщо порівняти з аналогічним періодом довоєнного 2021 року, зросла на 1 228,0% та досягла 24,3 млн шт., а їхня сума – на 1 927,0% і становила 189,8 млрд грн. Частка операцій з отримання готівки за кордоном у загальній кількості операцій з отримання готівки з платіжними картками зросла до 6,0% та в загальній сумі – до 11,8% (за травень–грудень 2021 року цей показник становив 0,3% та 0,7% відповідно). Також зросли і операції з оплати товарів/послуг у торговельній мережі. Протягом травня – грудня 2022 року за кордоном здійснено 232,0 млн таких операцій на суму 171,7 млрд грн (це більше ніж за аналогічний період 2021 року на 303,7% та 325,7% відповідно). Частка розрахунків у торговельній мережі в загальній кількості таких операцій зросла до 8,5%, у загальній сумі – до 19,1% (за травень–грудень 2021 року – 6,3% та 2,2% відповідно).

* Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

Графік 23. Кількість операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млн шт.

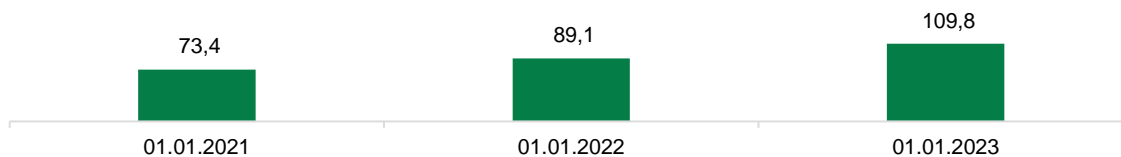
* Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квзікеш".

Графік 24. Сума операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млрд грн

Водночас обсяг операцій з платіжними картками, емітованими банками-нерезидентами, на території України був незначним і становив лише 0,7% від кількості та суми всіх операцій з платіжними картками в Україні (за аналогічний період 2021 року частка таких операцій становила близько 2% від кількості та суми).

2.3.3. Емісія платіжних карток та їх види

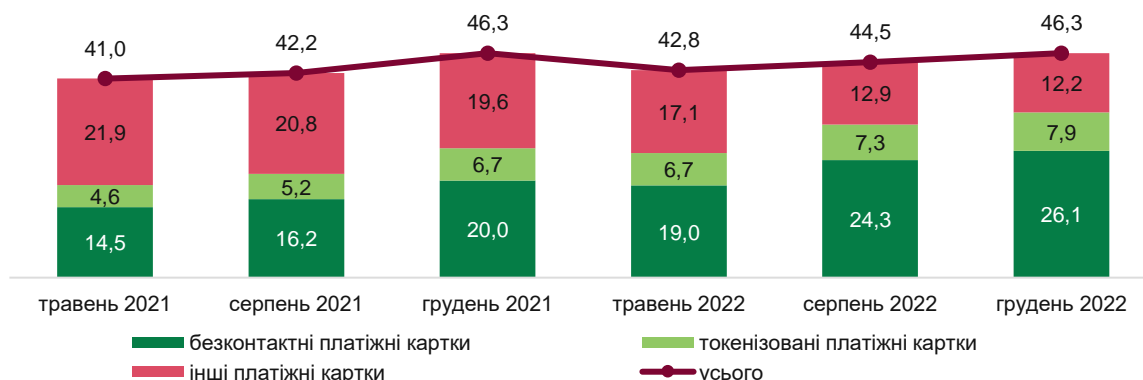
Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, станом на 01 січня 2023 року становила 109,8 млн шт. Це на 23,2% більше, ніж станом на 01 січня 2022 року.

Графік 25. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн шт.

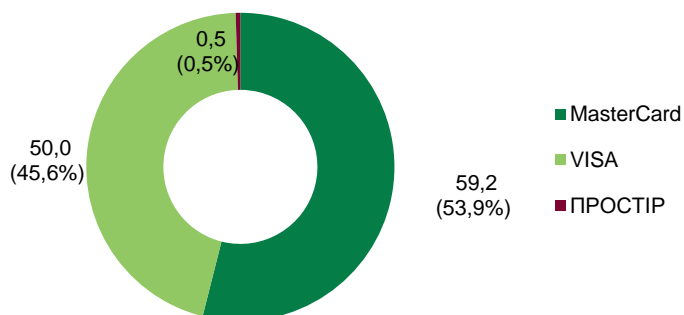
У перші місяці війни спостерігалось зменшення кількості активних платіжних карток. У травні 2022 року їх кількість становила 42,8 млн шт., що на 7,6% менше порівняно з груднем 2021 року. Починаючи з червня кількість платіжних карток, які використовувалися для здійснення операцій, щомісяця зростала і в грудні 2022 року досягла довоєнного рівня (46,3 млн шт.).

Кількість безконтактних платіжних карток, які використовували для здійснення видаткових операцій, збільшилася з 19,0 млн у грудні 2021 до 26,1 млн карток у грудні 2022 року (на 30,7%). Кількість токенизованих платіжних карток¹⁴, з якими здійснювалися видаткові операції, за 2022 рік зросла на 18,6% – до 7,9 млн шт.

Графік 26. Кількість платіжних карток, із використанням яких протягом відповідного місяця здійснені видаткові операції, млн шт.

Найбільша кількість платіжних карток (59,2 млн шт., або 53,9%) емітована в міжнародній платіжній системі MasterCard. Друге та третє місце за кількістю емітованих платіжних карток посідають міжнародна платіжна система Visa (50,0 млн шт. або 45,6%) та НПС “ПРОСТІР” (0,5 млн шт., або 0,5%). Частка платіжних карток, емітованих в інших платіжних системах, становить 0,04%.

Графік 27. Розподіл емітованих платіжних карток за картковими платіжними системами, млн шт.

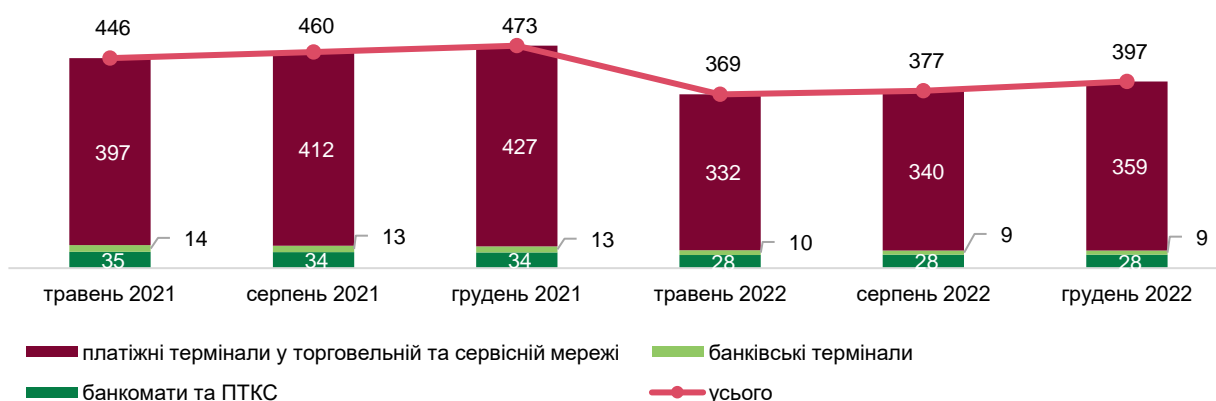
¹⁴ Під токенизованими платіжними картками розуміються платіжні картки, створені в результаті заміни реквізитів фізичних платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які використовуються для здійснення операцій із застосуванням гаджетів із функцією NFC (зокрема через платіжні сервіси Apple Pay, Google Pay, Garmin Pay тощо).

Лідерами за кількістю емітованих платіжних карток є АТ КБ “ПриватБанк” (43,8% усіх емітованих карток), АТ “Ощадбанк” (15,4%) та АТ “УНІВЕРСАЛ БАНК” (13,2%).

2.3.4. Платіжні пристрої

Кількість платіжних пристроїв, в яких здійснювалися операції з платіжними картками, зазнала скорочення через війну та тимчасову окупацію окремих територій. Так, кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі порівняно з груднем 2021 року зменшилася на 15,8% до 359,2 тис. шт. [із них 348,1 тис. шт. (96,9%) – безконтактні термінали]. Протягом травня – грудня 2022 року спостерігалось поступове зростання кількості таких пристроїв, проте довоєнного рівня поки не досягнуто.

Кількість банківських платіжних пристроїв (банкомати, ПТКС та банківські термінали) також зменшилася на 15,5% та станом на 01 січня 2023 року становила 37,6 тис. од. Найбільша кількість платіжних терміналів у АТ КБ “ПриватБанк” (60,4% усіх платіжних терміналів), АТ “Ощадбанк” (19,6%) та АТ “Райффайзен Банк” (7,6%).

Графік 28. Платіжні пристрої, тис. од.

2.3.5. Національна платіжна система “Український платіжний простір”

Протягом 2022 року Національний банк спрямував ресурси насамперед на підтримку учасників платіжної системи, впровадження нових сервісів для держателів карток Національної платіжної системи “Український платіжний простір” (далі – НПС “ПРОСТІР”), а також на розширення інфраструктури приймання карток, відповідно до цілей, що визначені в Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року¹⁵.

Станом на кінець 2022 року НПС “ПРОСТІР” налічувала 54 учасники, із них 38 учасників підключені до Центрального маршрутизатора НПС “ПРОСТІР”.

Станом на кінець 2022 року загальна кількість платіжних карток НПС “ПРОСТІР”, емітованих банками - учасниками системи, становила 544 тис. шт., з них 55% – це активні платіжні картки (або 298 тис. шт.). Емісію карток НПС “ПРОСТІР” здійснюють 18 банків, із них 6 розпочали її у 2022 році (АТ КБ “ПриватБанк”, АТ “А-БАНК”, АТ “АКБ “КОНКОРД”, ПуАТ “КБ “АКОРДБАНК”, АТ “БАНК 3/4”, АТ “БАНК “ПОРТАЛ”).

За 2022 рік забезпечено приймання карток НПС “ПРОСТІР” у 100% торговельних платіжних терміналах в Україні (понад 358 тис. терміналів).

Кількість банкоматів, що приймали платіжні картки НПС “ПРОСТІР” станом на кінець 2022 року становила близько 15 тис. шт. (94% від загальної кількості банкоматів України, що на шість відсоткових пунктів більше ніж у 2021 році).

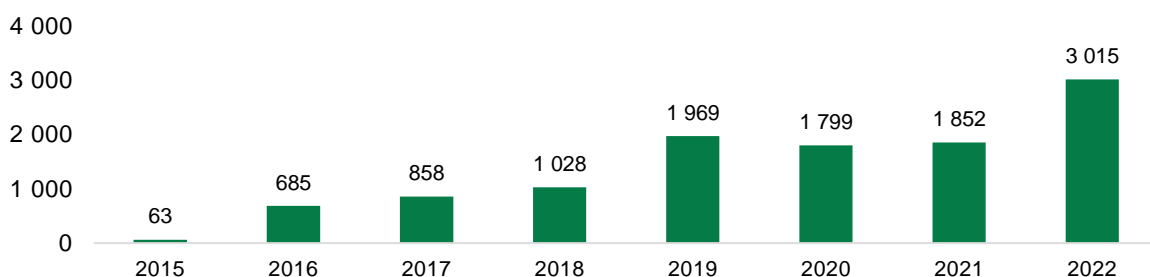
Також разом із учасниками системи забезпечено можливість зняття готівки з карток НПС “ПРОСТІР” через платіжні термінали на касах торгових точок, зокрема супермаркетів, аптек, АЗК. Це дало змогу своєчасно задовольнити

¹⁵ Пункт 5.1.4 Стратегічної цілі 1 Стратегічного напрямку V Дорожньої карти реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору.

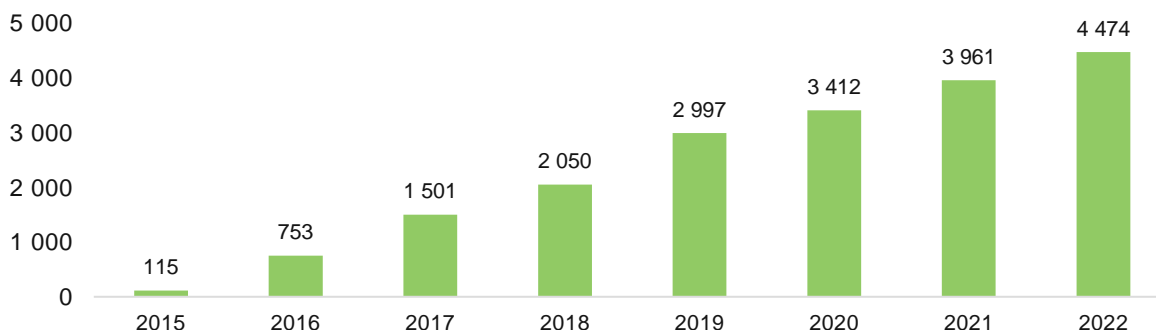
потреби клієнтів в отриманні готівкових коштів, особливо в перші місяці війни. Сервіс “оплата за товари та послуги з одночасною видачею торговцем готівки” (“готівка на касі”) для карток НПС “ПРОСТІР” протягом року налаштовано в мережах усіх банків-еквайрів, які надають такий сервіс.

У 2022 році посилюється тренд використання карток НПС “ПРОСТІР” для здійснення безготівкових операцій. Частка безготівкових операцій у загальному обсязі операцій з використанням карток НПС “ПРОСТІР” протягом 2022 року зросла з 30% до 64% за обсягом та з 57% до 76% за кількістю.

У 2022 році кількість міжбанківських операцій, оброблених Центральним маршрутизатором НПС “ПРОСТІР” становила 4474 тис. шт. Це більше на 13%, ніж у 2021 році. Водночас обсяг міжбанківських операцій порівняно з попереднім роком збільшився на 63% і становив 3015 млн грн. Збільшенню обсягів та кількості операцій сприяло зокрема, розширення мережі приймання карток НПС “ПРОСТІР” та частіше їх використання для щоденних розрахунків.

Графік 29. Обсяг міжбанківських операцій, млн грн

Графік 30. Кількість міжбанківських операцій, тис. шт.

За 2022 рік загальний обсяг видаткових операцій з електронними грошима, емітованими банками – учасниками НПС “ПРОСТІР” становив 354 млн грн. Це на 2 млрд грн менше порівняно з попереднім роком. Таке зниження обсягів операцій з електронними грошима відбулося у зв’язку з тим, що на період дії воєнного стану емітенти електронних грошей призупинили випуск електронних грошей, поповнення електронних гаманців електронними грошима та їх розповсюдження (відповідно до Постанови про роботу банківської системи України у воєнний час № 18). Відповідно з 24 лютого 2022 року користувачам електронних гаманців НПС “ПРОСТІР” доступні тільки видаткові операції в межах залишків, зафіксованих на цю дату.

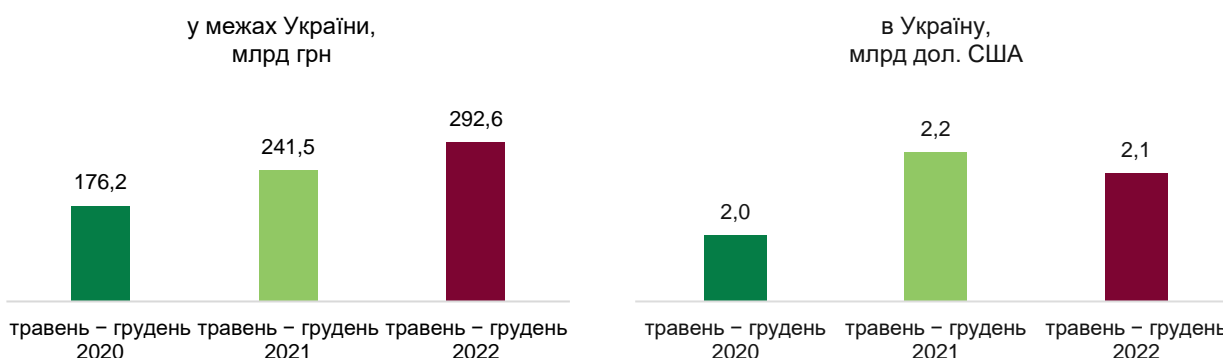
Одним із пріоритетних напрямів розвитку НПС “ПРОСТІР” є підвищення рівня захисту трансакцій у мережі Інтернет. У 2022 році впроваджено технологію захисту операцій в мережі Інтернет із використанням карток НПС “ПРОСТІР”, яка ґрунтується на протоколі EMV 3-D Secure 2.2.– “PROSTIR e-Secure”. Ця технологія забезпечує верифікацію держателя картки, який здійснює операцію. Першим банком, який успішно реалізував цю технологію, став АТ КБ “ПриватБанк”.

2.3.6. Системи переказу коштів

Протягом травня – грудня 2022 року¹⁶ послуги з переказу коштів фактично надавали 36 систем переказу коштів, з них 28 систем, створених резидентами, та вісім систем, створених нерезидентами.

Усього за травень – грудень 2022 року з використанням систем переказу коштів, створених як резидентами, так і нерезидентами, переказано:

- у межах України – 292,6 млрд грн (8 500,4 млн дол. США в еквіваленті), що на 21,2% більше порівняно з травнем – груднем 2021 року;
- в Україну – 2 148,6 млн дол. США в еквіваленті (на 2,6% менше, ніж у травні – грудні 2021 року).

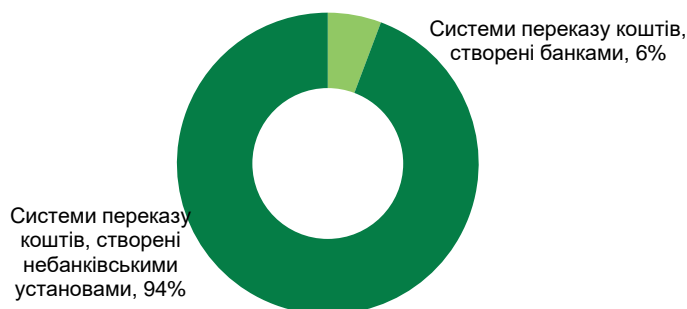

Графік 31. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів

Щодо переказів з України через системи переказу коштів, то Постановою про роботу банківської системи України у воєнний час № 18 такі перекази заборонені¹⁷.

Внутрішньодержавні перекази

Внутрішньодержавні перекази здійснюються переважно з використанням систем переказу коштів, створених резидентами. Лише дві системи, створені нерезидентами (“Western Union” та “MoneyGram”), здійснювали переказ коштів у межах України. Обсяг переказів із використанням цих систем є незначним та становить менше 0,01% від загального обсягу переказів коштів у межах України. Більшість переказів у межах України (94%) здійснювалася з використанням систем переказу коштів, створених небанківськими фінансовими установами, і лише 6% від усіх переказів здійснювалося через системи, створені банками.

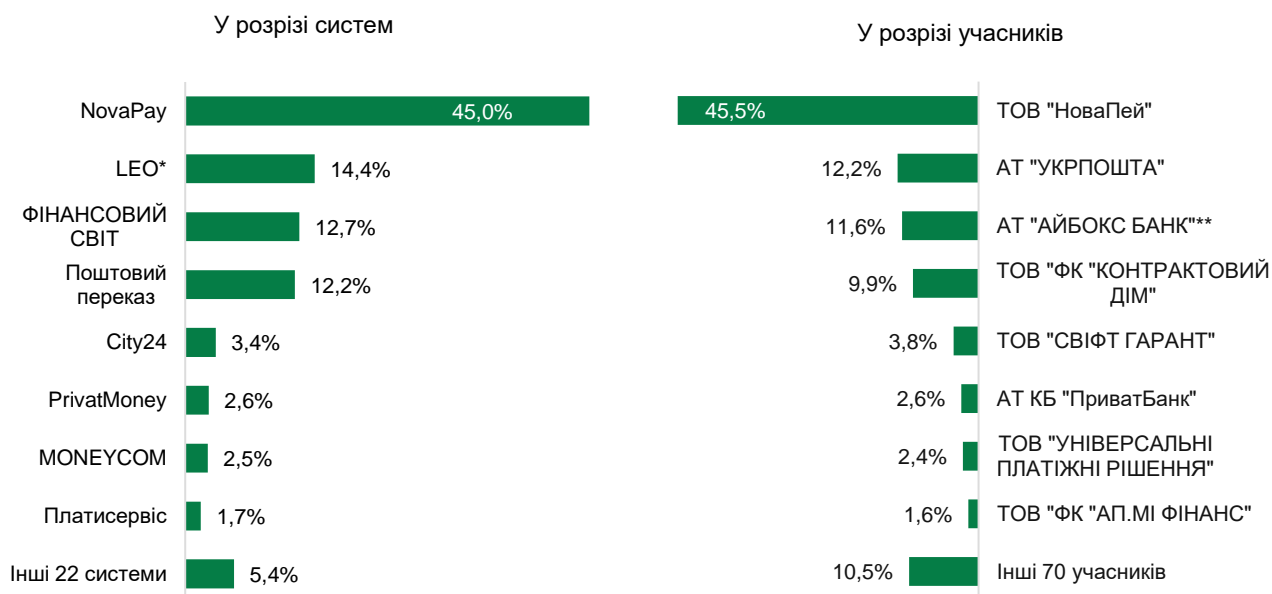

Графік 32. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створені небанківськими фінансовими установами та банками, у межах України, %

¹⁶ Для аналізу взято період травень – грудень 2022 року у зв'язку з призупиненням подання статистичної звітності щодо діяльності систем переказу коштів за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

¹⁷ Крім випадків, передбачених у пункті 14 Постанови про роботу банківської системи України у воєнний час № 18.

Найбільше переказів у межах України здійснено з використанням системи переказу коштів “NovaPay” (оператор – ТОВ “НоваПей”).

* До ТОВ ФК “Лео” (оператора платіжної системи LEO) запроваджено санкції відповідно до Указу Президента України від 10 березня 2023 року № 145/2023;

** Банк ліквідовано відповідно до рішення Правління Національного банку України від 07 березня 2023 року № 89-рш.

Графік 33. Розподіл сум переказів, здійснених через системи переказу коштів, створені резидентами, в межах України, %

Транскордонні перекази в Україні

Протягом травня – грудня 2022 року транскордонні перекази в Україну здійснювали:

вісім систем переказу коштів, створених нерезидентами, у тому числі:

- чотири системи з США (“Western Union”, “MoneyGram”, “RIA” та “Sigue Money Transfer”);
- дві – з Великобританії (“CLEAR JUNCTION” та “R360”);
- одна – з Грузії (“IntelExpress”);
- одна – з Канади (“MEEEST”);

шість систем переказу коштів, створених резидентами:

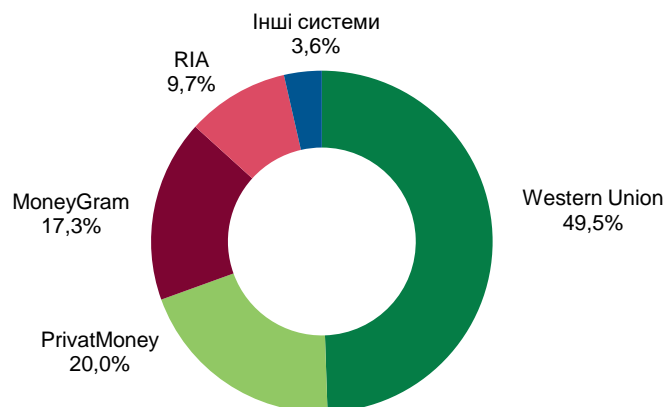
- PrivatMoney (оператор платіжної системи АТ КБ “ПриватБанк”);
- Welsend (оператор платіжної системи АБ “Укргазбанк”);
- CORDPAY (оператор платіжної системи АТ “АКБ “КОНКОРД”);
- ГлобалМані (оператор платіжної системи ТОВ “ГЛОБАЛМАНІ”);
- ГЛОБУС (оператор платіжної системи АТ “КБ “Глобус”);
- LEO (оператор платіжної системи ТОВ ФК “Лео”).

У травні – грудні 2022 року транскордонні перекази здійснювалися переважно з використанням систем, створених нерезидентами. Загальна сума переказів в Україну з використанням цих систем становила 1 708,5 млн дол. США в еквіваленті, або 79,5% від усіх переказів в Україну. Порівняно з аналогічним періодом 2021 року сума переказів в Україну, здійснених через системи, створені нерезидентами, зменшилася на 5%.

Сума переказів в Україну з використанням систем переказу коштів, створених резидентами, становила 440,1 млн дол. США в еквіваленті (на 7,8% більше, ніж у травні – грудні 2021 року), або 20,5% від усіх переказів в Україну.

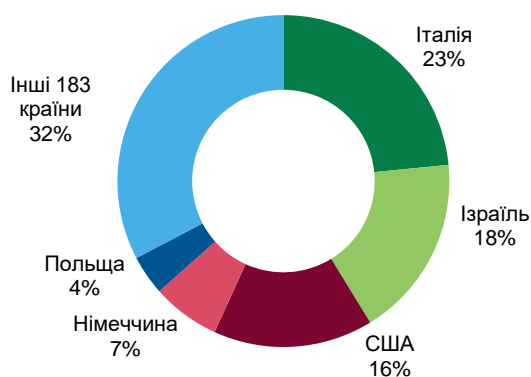
Протягом травня – грудня 2022 року через міжнародні системи переказу коштів, створені резидентами та нерезидентами, також здійснювалися виплати грошової допомоги громадянам України від міжнародних благодійних фондів, зокрема ООН.

Перше місце за сумою переказів в Україну протягом грудня – травня 2022 року займає система “Western Union” (49,5% транскордонних переказів в Україну через системи переказу коштів).

Графік 34. Розподіл транскордонних переказів, здійснених в Україну через системи переказу коштів (у розрізі систем переказу за сумою)

У травні – грудні 2022 року найбільше переказів в Україну надходило з Італії (23%), Ізраїлю (18%) та США (16%).

Графік 35. Розподіл транскордонних переказів, здійснених в Україну через системи переказу коштів (у розрізі країн за сумою)

3. Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку

Оцінювання суб'єктів інфраструктури фінансового ринку на відповідність міжнародним стандартам PFMI є одним із головних етапів оверсайту. PFMI входять до переліку ключових стандартів¹⁸, які Рада з фінансової стабільності (Financial Stability Board) визначила важливими для зміцнення та збереження фінансової стабільності.

Принципи, які застосовуються до суб'єктів інфраструктури фінансового ринку						
Принцип (стандарт)	Платіжні системи	Платіжні схеми ¹⁹	ЦДЦП	СРЦП	ЦКА	ТР
1. Правова основа	•	•	•	•	•	•
2. Управління	•	•	•	•	•	•
3. Система управління ризиками	•	•	•	•	•	•
4. Кредитний ризик	•	•		•	•	
5. Забезпечення зобов'язань	•	•		•	•	
6. Маржинальні внески					•	
7. Ризик ліквідності	•	•		•	•	
8. Остаточність розрахунків	•	•		•	•	
9. Грошові розрахунки	•	•		•	•	
10. Фізична поставка			•	•	•	
11. Центральні депозитарії цінних паперів			•			
12. Обмін активами	•			•	•	
13. Правила та процедури дефолту учасників	•	•	•	•	•	
14. Сегрегація та переведення					•	
15. Загальний комерційний ризик	•	•	•	•	•	•
16. Депозитарний та інвестиційний ризики	•	•	•	•	•	
17. Операційний ризик	•	•	•	•	•	•
18. Умови доступу та участі	•	•	•	•	•	•
19. Багаторівнева структура участі	•		•	•	•	•
20. Взаємодія з іншими ІФР			•	•	•	•
21. Ефективність та результативність	•	•	•	•	•	•
22. Стандарти та процедури комунікації	•	•	•	•	•	•
23. Розкриття інформації	•	•	•	•	•	•
24. Розкриття ринкових даних						•

Табл. 5. Застосування PFMI до суб'єктів інфраструктури фінансового ринку

¹⁸ Стандарти, прийняті на міжнародному рівні щодо макроекономічної політики та прозорості даних, фінансового регулювання та нагляду, інституційної та ринкової інфраструктури.

¹⁹ Згідно з документом Європейського центрального банку Eurosystem oversight framework for electronic payment instruments, schemes and arrangements від 22 листопада 2021 року.

3.1. Оцінювання платіжних систем

Відповідно до законодавства України Національний банк здійснює такі типи оцінювання:

- оцінювання платіжних систем, які планують здійснювати діяльність в Україні;
- комплексне оцінювання платіжних систем, віднесених до категорії важливості та/або створених Національним банком;
- тематичне оцінювання (оцінювання окремих аспектів діяльності платіжної системи).

Оцінювання платіжної системи **під час виходу на ринок** України, здійснюється Національним банком шляхом аналізу документів, що подаються оператором цієї системи відповідно до нормативно-правового акта Національного банку з питань реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг.

У 2022 році на ринок вийшли дві міжнародні платіжні системи: "MTBMoney" (оператор – ПАТ "МТБ БАНК") та "R360" (оператор – компанія Remittance360 Ltd, Великобританія). Крім того, низка платіжних систем у 2022 році узгодила з Національним банком зміни до документів у зв'язку зі змінами умов та порядку діяльності в Україні, зокрема МПС "NovaPay" (ТОВ "НоваПей"), ВПС "MONEYCOM" (ТОВ "СВІФТ ГАРАНТ"), МПС "MasterCard" (США) та МПС "MoneyGram" (США).

У 2022 році Національний банк здійснив **комплексне оцінювання** системно важливої платіжної системи в Україні – СЕП на відповідність міжнародним стандартам PFMI.

СЕП оцінена на відповідність 18 принципам PFMI, що застосовуються до платіжних систем. За результатами оцінювання робоча група з оцінювання, до складу якої входила низка департаментів НБУ, дійшла висновків, що платіжна система: повністю відповідає десяти принципам, у цілому відповідає п'яти принципам, частково відповідає одному принципу. Не застосовувалися два принципи з огляду на специфіку діяльності платіжної системи.

У 2022 році під час комплексного оцінювання СЕП Національний банк також проаналізував стан виконання рекомендацій за результатами попередніх оцінювань, спрямованих на удосконалення системи управління ризиками, розвиток системи, упровадження нових механізмів і засобів для задоволення потреб банківської системи України.

За результатами оцінювання розроблені рекомендації в частині:

- механізмів контролю та заходів щодо моніторингу кіберризиків СЕП (принцип 1 "Правова основа");
- заходів, спрямованих на реалізацію вимог щодо досягнення кіберстійкості СЕП (принцип 1 "Правова основа");
- уточнення моменту остаточності розрахунків у документах СЕП (принцип 8 "Остаточність розрахунків");
- розгляду питання включення до переліку ризиків, притаманних СЕП, загального комерційного ризику (принцип 15 "Загальний комерційний ризик");
- проведення зовнішнього аудиту управління операційним ризиком СЕП (принцип 17 "Операційний ризик");
- показника RTO²⁰ (принцип 17 "Операційний ризик");
- доповнення документів НБУ з питань управління операційними ризиками (крім Правил СЕП) інформацією щодо управління ризиками СЕП (принцип 17 "Операційний ризик");
- ефективності та результативності СЕП (принцип 21 "Ефективність та результативність").

Положенням про оверсайт № 187 передбачено оприлюднення звіту за результатами комплексного оцінювання системно важливої платіжної системи на офіційному Інтернет-представництві Національного банку, що відповідає світовим тенденціям з оверсайту, а також є однією з рекомендацій Міжнародного валютного фонду.

²⁰ Recovery time objective.

3.2. Оцінювання суб'єктів інфраструктури ринків капіталу

На початку 2022 року Національний банк завершив роботу над фінальною редакцією звіту про результати комплексного оцінювання ПАТ “Національний депозитарій України” (далі – Звіт про результати комплексного оцінювання), здійсненого наприкінці 2021 року.

Звіт про результати комплексного оцінювання містить рекомендації щодо вдосконалення діяльності ПАТ “Національний депозитарій України” з метою її наближення до міжнародних стандартів оверсайту, зокрема щодо:

- ініціювання внесення змін до законодавства та нормативно-правових актів;
- унесення змін до внутрішніх документів центрального депозитарію;
- удосконалення внутрішніх процесів центрального депозитарію;
- упровадження нових технологій та автоматизації процесів;
- доопрацювання системи управління ризиками.

Також у 2022 році в межах реалізації функції оверсайту інфраструктури ринків капіталу Національний банк здійснив аналіз стану виконання рекомендацій, наданих Національним банком центральному контрагенту ПАТ “Розрахунковий центр” під час комплексного оцінювання на відповідність міжнародним стандартам оверсайту у 2020 році. Аналіз здійснювався з метою контролю виконання рекомендацій та вдосконалення діяльності, враховуючи критичну роль єдиного центрального контрагента в країні у забезпеченні стабільності фінансового ринку.

За результатами аналізу Національний банк дійшов висновку щодо певного прогресу в наближенні діяльності центрального контрагента до міжнародних стандартів оверсайту. Так, із 42 рекомендацій, наданих Національним банком під час комплексного оцінювання, 20 рекомендацій (47,6%) – виконано, сім рекомендацій (16,7%) – ймовірно виконано²¹, чотири рекомендації (9,5%) – частково не виконано, водночас дві з них перебувають на виконанні, 11 рекомендацій (26,2%) – не виконано Розрахунковим центром, із них одна рекомендація також перебуває на виконанні.

²¹ Рейтинг “ймовірно виконано” вживається у випадку, якщо об'єкт оцінювання повідомив про вжиті заходи з метою виконання рекомендацій, водночас документи, що підтверджують факт їх виконання, не є публічними та детально опрацьовуватимуться Національним банком під час майбутнього комплексного оцінювання об'єкта оцінювання.

4. Розвиток оверсайту в Україні

Оверсайт платіжної інфраструктури

Значною подією в напрямі розвитку оверсайту в 2022 році стало введення в дію Закону про платіжні послуги, спрямованого на модернізацію та інноваційний розвиток платіжного ринку. Цим законом, зокрема реалізовано Другу європейську директиву про платіжні послуги, зобов'язання щодо імплементації якої взято Україною відповідно до Угоди про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС)²². Законом про платіжні послуги, серед іншого, розширено функцію оверсайту, поряд із платіжними системами, на платіжні інструменти та схеми, перелік об'єктів оверсайту та повноваження Національного банку.

На виконання цього закону у 2022 році Національним банком були розроблені нові нормативно-правові акти з питань оверсайту платіжної інфраструктури, які ґрунтуються на міжнародних стандартах PFMI, підходах Європейського центрального банку, враховують рекомендації експертів МВФ, Світового банку та пріоритетні цілі Стратегій НБУ²³ в частині удосконалення ризик-орієнтованого оверсайту, розвитку моніторингу системно важливих платіжних систем, упровадження оверсайту платіжних інструментів тощо.

Основним нормативно-правовим актом, який реалізує статтю 82 Закону про платіжні послуги є Положення про оверсайт № 187, затверджене НБУ в серпні 2022 року на заміну Положення про оверсайт платіжних систем № 755²⁴. Оновлене положення визначає організаційні засади та порядок здійснення оверсайту платіжної інфраструктури в Україні і встановлює:

- вимоги до об'єктів оверсайту (операторів платіжних систем, учасників платіжних систем, розрахункових банків, технологічних операторів, надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей) щодо:
 - забезпечення безперервності діяльності,
 - зберігання інформації, створення електронних архівів,
 - остаточності розрахунків,
 - розкриття інформації тощо;
- порядок та критерії віднесення:
 - платіжних систем до категорій системно важливих та важливих,
 - учасників платіжних систем, технологічних операторів платіжних послуг, надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей до категорії важливих;
- підвищені вимоги до об'єктів оверсайту, яких віднесено до категорій важливості, щодо:
 - управління та організації діяльності,
 - розроблення Плану заходів із забезпечення безперервності діяльності;
 - управління ризиками [системним, операційним (включаючи кіберризик), фінансовим, правовим, розрахунковим тощо];
 - визначення операційних цілей;
 - організації розрахунків, управління забезпеченням тощо;
- порядок здійснення оцінювання платіжних систем на відповідність міжнародним стандартам PFMI та надання рекомендацій за результатами оцінювання для удосконалення діяльності платіжної системи;
- поняття та критерії "істотного інциденту порушення безперервності діяльності";
- порядок звітування в НБУ про істотні інциденти порушення безперервності діяльності.

²² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

²³ Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року; Стратегія регулювання ринку фінансових послуг на 2021–2024 роки.

²⁴ Положення про порядок здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків в Україні, затверджене постановою Правління Національного банку України від 28 листопада 2014 року № 755 – втратило чинність відповідно до постанови Національного банку України № 187 від 24 серпня 2022 року.

- право НБУ на обмін інформацією щодо діяльності об'єктів оверсайту-нерезидентів з центральними банками інших держав, міжнародними організаціями та органами влади.

Для реалізації оверсайту платіжних інструментів Національний банк взяв за основу підходи Європейського центрального банку, визначені в документах “Eurosystem oversight framework for electronic payment instruments, schemes and arrangements”²⁵ (далі – документи PISA), які були введено в дію в листопаді 2022 року. Документи PISA встановлюють стандарти здійснення оверсайту електронних платіжних інструментів, схем та домовленостей центральними банками Європейської системи центральних банків, відповідно до принципів PFMI. Метою прийняття документів PISA є підвищення безпеки та ефективності платіжної інфраструктури в ЄС з огляду на стрімкий розвиток інновацій у сфері платежів, появу нових платіжних послуг, технологій, гравців на ринку та засобів платежу, які є за межами традиційного поняття платіжних інструментів.

Документи PISA також уключають методологію оцінювання платіжних схем і домовленостей на відповідність принципам PFMI та критерії визначення центральними банками тих об'єктів, які потрапляють до поля зору оверсайту, з огляду на їх важливість.

Підходи Європейського центрального банку щодо оверсайту платіжних інструментів (передбачених українським законодавством) та платіжних схем реалізовані в Положенні про оверсайт № 187, а саме:

- введено поняття “оператора платіжної схеми” та встановлено вимоги до нього щодо:
 - управління ризиками (операційним, правовим, фінансовими тощо);
 - здійснення організаційних та технічних заходів для забезпечення безперервності діяльності;
 - розроблення плану дій на випадок виникнення надзвичайних ситуацій та його регулярного тестування тощо;
- запроваджене оцінювання платіжних схем важливих надавачів платіжних послуг та емітентів електронних грошей на відповідність міжнародним стандартам PFMI.

Крім того, у 2022 році Національний банк суттєво удосконалив порядок здійснення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту, вперше регламентувавши це на рівні нормативно-правового акта в Положенні № 257²⁶:

- порядок здійснення безвиїзного моніторингу, що встановлює:
 - сім груп показників, за якими здійснюється безвиїзний моніторинг об'єктів оверсайту;
 - систему показників для моніторингу системно важливих та важливих платіжних систем, а також важливих об'єктів оверсайту;
 - порядок оприлюднення інформації про результати безвиїзного моніторингу на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку;
- ризик-орієнтований підхід до планування виїзного моніторингу (найбільша увага приділяється учасникам платіжного ринку з найбільшим рівнем ризику відповідно до встановлених критеріїв).

На виконання вимог Закону про платіжні послуги та з урахуванням світового досвіду у 2023 році Національний банк також здійснюватиме моніторинг таких платіжних інструментів, як кредитовий трансфер та прямий дебет. Це дасть змогу оцінити обсяг платіжних операцій з їх використанням в Україні та визначати важливі об'єкти оверсайту, які здійснюють операції з використанням цих платіжних інструментів.

Крім того, з огляду на вагоме суспільне значення у 2023 році Національний банк згідно із Законом про платіжні послуги розпочне отримувати статистичні дані щодо розміру комісії інтерчейндж та плати за еквайринг в Україні. Узагальнена інформація про розмір комісії інтерчейндж та плати за еквайринг опублікуватиметься на сторінках офіційного Інтернет-представництва Національного банку. Це посилить прозорість за процесом формування ставок цих комісій учасниками платіжного ринку, матиме позитивний вплив на їх конкурентну поведінку, а також сприятиме ефективнішому функціонуванню платіжного ринку України.

²⁵ [Eurosystem oversight framework for electronic payment instruments, schemes and arrangements](#) (PISA) 2021.

²⁶ Положення про проведення виїзного та безвиїзного моніторингу об'єктів оверсайту платіжної інфраструктури, затверджене постановою Правління Національного банку України від 31 грудня 2022 року № 257.

Національний банк і надалі продовжить вивчати перспективні напрями, такі як оверсайт інноваційних платіжних інструментів (наприклад, криптоактивів стейблкоїнів²⁷) та домовленостей (електронних гаманців), можливість їх реалізації в українському законодавстві в майбутньому, після переформатування платіжного ринку відповідно до нового законодавства про платіжні послуги.

Оверсайт інфраструктури ринків капіталу

З 01 січня 2024 року набувають чинності зміни до Законів України “Про Національний банк України” та “Про ринки капіталу та організовані товарні ринки” щодо поширення функції Національного банку з оверсайту на інфраструктуру ринків капіталу. Зазначені зміни надають регулятору повноваження здійснювати діяльність з оверсайту суб’єктів інфраструктури ринків капіталу з метою забезпечення їх безперервного, надійного та ефективного функціонування, яка включає:

- 1) моніторинг суб’єктів інфраструктури ринків капіталу з метою їх оцінювання;
- 2) оцінювання суб’єктів інфраструктури ринків капіталу на відповідність міжнародним стандартам PFMI;
- 3) надання рекомендацій щодо вдосконалення діяльності суб’єктів інфраструктури ринків капіталу.

Під час проведення оцінювання Національний банк має право залучати НКЦПФР. У разі невиконання суб’єктами інфраструктури ринків капіталу наданих під час оцінювання рекомендацій Національний банк має право також звернутися до НКЦПФР для застосування нею до таких суб’єктів заходів впливу відповідно до законодавства України. У зв’язку з цим, Національний банк готує пропозиції до НКЦПФР щодо поглиблення співпраці між регуляторами з метою розмежування функцій та вироблення ефективної взаємодії під час здійснення Національним банком оверсайту інфраструктури ринків капіталу.

З метою належного виконання повноважень, наданих Національному банку законодавством в частині реалізації функції оверсайту інфраструктури ринків капіталу та вибору оптимальних показників для моніторингу цих суб’єктів, регулятор вивчав практику та аналізував матеріали провідних центральних банків світу. За результатами опрацювання міжнародного досвіду для здійснення Національним банком моніторингу суб’єктів інфраструктури ринків капіталу передбачається використання якісних показників ефективності і результативності діяльності, а також аналіз індикаторів ризиків.

Повноваження щодо поширення функції оверсайту на інфраструктуру ринків капіталу ставить перед Національним банком завдання визначення на рівні нормативно-правових актів порядку здійснення моніторингу суб’єктів інфраструктури ринків капіталу, їх оцінювання та вироблення рекомендацій (за потреби) з метою вдосконалення діяльності суб’єктів інфраструктури ринків капіталу та спонукання їх до змін. У зв’язку з цим Національний банк розпочав роботу з розроблення Положення щодо порядку здійснення оверсайту інфраструктури ринків капіталу, яке визначатиме:

- критерії відповідності суб’єктів інфраструктури ринків капіталу міжнародним стандартам PFMI, які базуються на ключових принципах для суб’єктів інфраструктури ринків капіталу;
- порядок та періодичність здійснення моніторингу суб’єктів інфраструктури ринків капіталу;
- порядок та періодичність здійснення оцінювання суб’єктів інфраструктури ринків капіталу на відповідність міжнародним стандартам оверсайту;
- порядок вироблення рекомендацій щодо вдосконалення діяльності суб’єктів інфраструктури ринків капіталу.

Для забезпечення надійного, ефективного та безперервного функціонування суб’єктів інфраструктури ринків капіталу Національний банк продовжує працювати над розвитком оверсайту цих суб’єктів, вивчати світовий досвід та документи провідних центральних банків із метою наближення своєї діяльності з оверсайту до найкращої світової практики.

²⁷ Стейблкоїн – криптоактив, спрямований на підтримання стабільної вартості щодо зазначеного активу або пулу або активів (The Financial Stability Board <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/P131020-3.pdf>).